

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

LETO IV • ŠTEV. 4

SVOBODA

V S E B I N A

**Angelo Cerkvenik, Na razpotju
dveh kultur**

**A. R., Jesenice nekdaž in sedaj
Monopolni kapitalizem**

**Vojtinski, Med ruskimi kmeti
1905. leta**

Kriza socialne politike

**Leonhard Frank, Od treh mili-
jonov trije**

Knjige in knjižnice

Društveno življenje

Delavska pesem in glasba

Dramatika

Delavski sport

Razno

1. APRIL 1932

IZHAJA MESEČNO V LJUBLJANI

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica štev. 3

je največja regulativna hranilnica v Jugoslaviji

Ima vlog nad 430,000.000 Din.

Za vse vloge jamči ljubljanska mestna občina z vsem svojim premoženjem in z davčno močjo.

Vloge se sprejemajo na knjižice in na tekoči račun. Naložbe proti odpovedi se obrestujejo po dogovoru kar najbolj ugodno.

Posojila se dovoljujejo na posestva, menice in vrednostne papirje čim najceneje.

Za male trgovce in obrtnike obstoji pri hranilnici kreditno društvo, za pupilarne naložbe pa sodni depozitni oddelek.

Za varčevanje mladine izdaja domače hranilnike, za pošiljanje denarja po pošti pa svoje položnice.

Telefon št. 2016 in 2616.

Poštni čekovni račun št. 10533.

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol.

S · V · O · B · O · D · A

Naročnina za člane Svobode letno	Din 12—
Naročnina za druge letno	36—
" " polletno	18—
" " četrtno	10—
Naročnina za Ameriko letno	Dolar 1—
Uredništvo in uprava za Jugoslavijo: Ljubljana, Palača Del. zbornice, Miklošičeva c. 1.	
Za Ameriko: Chicago, Ill. 3639 W, 26 Th. St.	

A. CERKVENIK:

NA RAZPOTJU DVEH KULTUR

(To predavanje je imel A. C. na prosvetnem večeru ljubljanske »Svobode« 24. februarja.)

Kultura in delo sta dva pojma, ki sta skoraj istovetna, kakor sta istovetna pojma: srce in življenje človeka. Delo je srce kulture.

Vsak utrip tega srca izziva občudovanje, zakaj vsak gib dela se — kakor pri polugi — podesetorjeno očituje v kulturi. Kulture brez dela si prav tako ne moremo misliti, kakor si ne moremo misliti človeškega življenja brez srca. Kultura brez večnega dela bi pomenila: negibno stanje, mir, smrt.

Kultura je kakor čudež, delo kakor stvarnik.

Preko legend o bogovih in polbogovih, ki so leteli solncu nasproti ter si v ognjenem objemu njegovih žarkov upepelili peroti, preko fantazije pisateljev, ki so ustvarjali povesti o osemdesetdnevnom potu okrog zemeljske oble — in so se vse takšne in podobne povesti zdele vsem utopistične sanjarije — je delo prekosilo najdrznejše utopije in pravljice: pravljicam je udihtnilo dušo, utopijam oblikovalo telo iz krvi in mesa, bajkam je dalo peroti, ki jim je ognjen objem solнца kakor poljub brata ...

Delo je zmagalo vse pomisleke in dvome, delo je dokazalo in še vedno dokazuje, da ni na tem svetu nič takšnega, česar bi ne bilo mogoče premostiti.

Delo je besedo — nemogoče — izločilo iz svojega besednjaka, delo je priznalo in priznava samo eno res preprosto, pa veliko besedo:

N a p r e j !

Delo korenini v možganih, mišicah in krvi množic — delo je samo ena izmed mnogoterih oblik energije, ki je včeraj živela v obliki sile rdečega krvnega telesca, v obliki vročičnega pričakovanja po sproščenju čudežne sile možganske stanice, ki živi danes v obliki miselnega bliska in mišičnega giba, ki se jutri oblikuje v gigantski piramidi, ki je dala pečat egipčanski kulturi.

In tako dalje: od prve kamnene sekire do tistega velikega trenutka, ki bi ga mogoče od daleč mogli označiti z apoteozo človeka ... in še dalje, vedno dalje do neslutnih, niti v sanjah zaslutnih čudežnih stvaritev bodočnosti, ki segajo neizmerno čez mejo našega današnjega pojmovanja o možnem: vse to je bilo, je in bo samo ena izmed milijonterih oblik energije sile tistih drobnih in neznatnih krvnih telesc, sile tistih drobnih, neznatnih stanic možganov in mišic — delovnih množic.

Kultura korenini v krvi in možganskih stanicah — delovnih množic. Brez sile mišic delovnih množic bi bila misel ostala samo misel! Misel pa še ni kultura.

Šele ustvarjanje je v poslednji konsekvenci kultura.

Brez ustvarjanja bi bila misel ostala mrtvo rojeno dete!

Paradoks dela je takšen:

Mišice ustvarjajo misli. Misli dajejo mišicam življenje. Prvo izvira iz drugega in obratno, kakor dan iz noči in noč iz dneva.

*

Stvarnik vse kulture je bil, je in bo delavec. In vendar uživa prav delavec komaj drobtine ogromnih pridobitev kulture.

V tem dejstvu je izvor tistega mogočnega vzroka, ki loči dvoje kulturnih stremljenj, tisto razpotje, kjer se loči sin od očeta.

Oče se vrača vase,

sin koraka — naprej.

Kaj je kultura, vprašate.

Kultura je proces človeškega ustvarjanja in produkt tega ustvarjanja. Kultura je, točneje povedano, vse, kar je človek s svojo voljo in svojimi močmi ustvaril od tistega trenutka, ko je začel zavedno misliti, pa do današnjega dneva — včasih tudi s pomočjo narave in kombinacije sil, ki jih imenujemo: naključje, včasih pa celo proti volji in stremljenjem narave in proti nagajivemu naključju.

Ali tudi slabo, vprašate, tudi vojna?

Tudi! Zakaj tudi tisto, kar kdo izmed nas ali pa kar celo velike množice imenujejo: negativno, je produkt različnih kulturnih stremljenj, ki jih včasih imenujemo: nekulturna stremljenja. Pozabiti ne smemo namreč, da ni mogoče prav nobene zadeve presojati s kakšnega absolutnega stališča, kajti absolutno je — in tudi to samo najbrže — spoznanje, da je v vsemiru vse — relativno.

Življenjska os kulture raste baš na — protislovjih kulturnih stremljenj, na različnosti znanstvenih prepričanj, na nasprotstvih pogostokrat fanatičnih in entuziastičnih privržencev takšne ali drugačne kulturne smeri, takšnega ali drugačnega gledanja na pozitivnost lastnega in negativnost kakšnega drugega kulturnega stremljenja.

Vem, da skušajo mnogi ločiti kulturo od civilizacije. Civilizacija — pravijo — je komaj sredstvo za filtriranje kulturnih rasti, civilizacija je komaj polje kulture, medtem ko imajo kulturo za proces in produkt čisto duševnega ustvarjanja, torej nekaj, kar bi mogli označiti s pojmom: kapaciteta, intenziviteta in vobče sposobnost duševnega ustvarjanja posameznika ali neke določene množice in pa: stopnja tega stanja, ki se je doslej dosegla.

Oni mislijo takole:

Črka A, s katero se ukvarja črkostavec, ne more biti niti kultura niti kulturna. Črka A je res mrtva, je pa prav tako element kulture kakor katerikoli delec tiste možganske sile, ki čaka sproščenja.

Črka A je bila nekdanj, ko se je prvič poskušala napisati ter prvič napisala, krona kulture...

Iz tega moremo sklepati:

Ločiti civilizacijo od kulture pomeni tudi tisto, kar se danes priznava za specifično kulturo — za bodoča desetletja ali stoletja — zanikati kot kulturo in proglasiti jo že danes v naprej za civilizacijo.

Druga bistvena karakteristika kulture je torej: kultura je vedno le lestevica novim kulturam, t. j.: nobene meje ni in ne more biti med sredstvom in namenom, drugo se prelija v drugo...

Tretja in morebiti poglavitna karakteristika kulture je — to sledi iz pravkar povedanega: kultura je trajno gibanje, ki nima — dobesečno vzeto — ne končnega cilja ne končnega namena, marveč je njen namen istoveten s produktom namenov vsake nove ustvaritve kulture. Kultura je zatorej neizčrpljiv zaklad, iz katerega črpa človeštvo vedno popolnejšo srečo, vedno popolnejše zadovoljstvo, vedno nove vzpodbude k polnjenju praznih zakladnic kulture.

Ni nam na tem, da bi dlako cepili z navidezno znanstvenim razpravljanjem o kulturi in civilizaciji, zakaj za nas je oboje tako zelo zvezano, da se nam zdi prvo nemogoče brez drugega, drugo nesmiselno brez prvega.

Za nas pomeni postavitev tovarne v katerikoli vasi ali puščavi za eno stopnjo višjo kulturo, za nas pomeni vsaka nova železnica skozi gozd — v poslednji konsekvenci višjo stopnjo kulturnega življenja, za nas pomeni naposled izdelovitev vsakega novega radio-aparata novo kulturno trdnjavo, novo kulturno bojno edinico!

T o d a !

Radio more biti propagator miru, ljubezni ali vsaj sporazuma med ljudstvi, more pa biti tudi vojni hujskač, železnica more biti velik stvarnik neprecenljivih kulturnih pridobitev, hkratu pa more biti tudi najstrašnejši uničevalec vsega, kar je moči podvesti pod pojem kulture, tovarna more biti čarodej kulturnih vrednot, more pa biti tudi eden izmed mnogih izvorov potokov človeške krvi...

Povedali smo že:

Kultura raste iz križišča tisočerih stremljenj, kultura zori na protislovjih svojih lastnih stremljenj.

Če docela trezno premislimo, da najmočnejši stvarnik kulture umira v brezposelnosti od bede, lakote, mraza, moramo nujno najti dvoje najmočnejših protislovij, kar jih kultura pozna. Na torišču teh dveh protislovij bo nedvomno stopila kultura za eno stopnjo više...

Poskušajmo kratko in jedrnato opredeliti bistvo obeh protislovij!

Prva, vse do današnjega dneva in še danes vladajoča kultura nosi naslednji pečat: b o r b a z a v s a k d a n j i k r u h !

Iz obupa, bede, lakote, — saj je veliki genij izrekel, da je naposled tudi kultura le odjek ekonomskih razmer! — nastaja novo kulturno stremljenje, ki nosi naslednji pečat: b o r b a, k i h o č e o d p r a v i t i b o r b o z a v s a k d a n j i k r u h !

Kajti kruh je naravna pravica vseh, od katerih narava terja življenje.

Tragika današnje kulture — pozabiti pa ne smemo, da je tudi to, kar tukaj imenujemo tragično, zgodovinsko nujno! — tragika te kulture je v tem, da je njen lastni stvarnik hkrati njen mezdni suženj, kultura sama pa sužnja posameznika brez — kulture! Z drugimi besedami: Boj gre po stremljenju kulture, da se reši sama iz spon — zakaj ona je v okovih! — in med stremljenjem posameznika: biti gospodar kulturi... Na vsem početku smo rekli, da je paradoks kulturnega ustvarjanja takšen, da ustvarjajo mišice misli, misli pa dajejo mišicam življenje.

Razumeli bomo, zatorej, da je kultura organizem, ki bi se moral sam v sebi zadušiti, če se zakladnica ne bi odprla vsem, ki so svoje energije iz pred tisočletij usmerjali v to prebogato zakladnico... V propast kulture

ne moremo verjeti, zato moramo verjeti, da se bo ta zakladnica danes ali jutri odprla prav vsem!

Protislovje v zaslužjeni kulturi sami na eni in protislovje med njo samo (razkrajajočo se v lastnem nesoglasju) ter kulture lačnimi na drugi strani je tako logično in cementno silno, da je nujno moralo roditi in oblikovati početke nove kulturne tvorbe, kulture delovnih množic, kulture velike skupnosti.

S tem smo prišli do spoznanja in doumetja naše resnice, poudarjam: naša resnice: da je bistvo prve kulture egocentrično ali: kultura je dolžnost vseh, pravica mene samega, da pa je bistvo novo porajajoče se kulture: Kulturno delo je dolžnost nas vseh — kulturne pridobitve so prav tako pravica nas vseh! Slednja kultura je torej — v vsakem pogledu vsečloveška, kultura velike skupnosti delovnih množic.

Še ena važna razlika je med tema kulturama:

Prvo so prav tako ustvarjale delovne množice, kakor ustvarjajo drugo, a prvo so ustvarjale ne zavedno, medtem ko ustvarjajo drugo: zavedno.

Zaman iščemo zatorej v prvi kulturi očitovanja njihove volje in njihovih stremiljenj, medtem ko najdemo v drugi očiten pečat hotenja delovnih množic. Primer: Egipčanska piramida in recimo: moderni delavski sanatoriji, da ne omenjam pokojninskih zavodov na tej in bančnega konta kakšnega bogataša na drugi strani! Ali naj še posebej poudarim, da je prva kultura po vseh svojih simptomih kultura dvojne mere pri presojanju kulturnih vrednot, in to prav v vsakem pogledu (saj drugačna niti ne more biti), pa naj pride tu v poštrev kodificirana etika tisočerihi religij ali meglovit konglomerat raznih posvetnih etik... Prav za vse velja: Quod licet Jovi, non licet bovi = kar velja danes, ne velja jutri, kar velja v tej okolščini, ne velja v kakšni drugi, kar velja tu, ne velja tam... itd... Boj med tema kulturama je težak, zakaj tudi stvarniki nove kulture koreninijo v stari, zakaj tudi stvarniki nove kulture so prav tako ljudje, kakor privrženci stare... in brez kruha naposled nihče ne more živeti...

Boj je težak!

Zakaj fronta tega boja se razteza od najintimnejših hotenj človeka do najočitnejših, vsak dan na novo ponavljajočih se zlodejev.

Boj se bije v malem in velikem.

Pričenši se pri najtišjem pogovoru s samim seboj, končavši se... v samožrtvovanju za katerokoli idejo, začeni se pri vsakem na videz še tako malopomembnem koraku, ki ga storimo, ki ga nemara moramo storiti, ki bi se mu pa morebiti vendarle mogli izogniti — končavši se pri javni in neustrašni izpovedi tistega, o čemer smo vsak zase prepričani, da je: resnica.

Boja pa ni brez organizacije.

Niti tistega najintimnejšega boja v nas samih!

Gorje bojevniku, ki je sam!... Morebiti utegne vzbuditi občudovanje... Obsojen pa je kljub vsemu na — pogin!

Glavno orožje zmagujočih kultur vseh dob je bilo: moč protežirancev posameznih kultur, vtelesena v takšni ali drugačni obliki organizacije.

Država je tudi organizacija: ta bi morala biti celo najidealnejša. Vse v življenju in vse življenje je organizacija od organizma najnižje rastline do vsemira! Po sredi je na milijone in milijone vrst oblik organizacije.

Zato so tudi vsa velika in tudi mala kulturna ali, če hočete, tudi nekulturna stremljenja morala nujno ustvariti nosilce svoje fizične sile v tej ali drugi obliki ali vrsti organizacije. Imenujmo n. pr.: cerkve, države, politične stranke, armade, v umetnosti: razne struje, društva, gledališča, v gospodarstvu: kartele, truste, združne konsumne in produkcijske organizacije ... itd.

Menda ni kulturnega stremljenja, o katerem bi mogli trditi, da si ni ustvarilo kakršnegakoli fizičnega oporišča.

Obsežek vseh teh tisočerihi vrst organizacije, ki jim je vedno poslednji smoter bil čisto individualističen, ali, kakor smo že prej rekli: egocentričen interes iniciatorjev ali protežirancev in hkratu protektorjev kakšnega kulturnega stremljenja — obsežek vseh takšnih organizacij imenujemo z drugimi besedami: individualistično ali meščansko kulturo. Najvidnejši zastopnik te kulture je — kapital v sociološkem pomenu te besede. Njegovo veliko geslo je: svobodna konkurenca ...

To geslo se danes bolj nego kdaj prej očituje v velikanski brezposelnosti, ki je zajela ves civilizirani svet. Ta kriza je na videz katastrofalna, v resnici pa je katastrofalna samo za neko razvojno kulturno stopnjo. V resnici pomeni ta kriza odločen korak novo porajajoče se kulture naprej. Kdor ume misliti, mora priti nujno do spoznanja, da pomeni ta kriza vhod v — srečnejšo dobo človeške družbe. Ob umiranju starih in porajanju novih organizmov pa so neizbežna trenja, neizbežne bolečine.

Vsakdo bo tedaj razumel, da nastopa nova kultura, imenujmo jo: kulturo velike skupnosti!, nujno po železnem zakonu razvoja vsakega organizma vobče. Kulturo štejemo namreč tudi za organizem, kakor katerikoli drugi organizem.

Vemo torej, da mora nujno nastopiti nova faza kulturnega razvoja. Ali naj zategadelj mirno in s prekrizanimi rokami čakamo, da bo ta razvojna faza samogibno nastopila?

Čemu — vprašam — priliva vrtnar rastlinam, čemu goji travo, čemu se sploh muči — saj rastejo rastline same po naravnih zakonih! To vprašanje, odnosno ta prispodoba je videti nekoliko nasilna. Premislimo malce, pa bomo spoznali, da nas samo videz moti. Spoznali bomo, da je naše delo za nova stremljenja nujno potrebno, da je naše delo del tega razvoja samega, da je to delo simptom početkov tega razvoja. Spoznanja in nastajajoča zavednost množic, ki postajajo zavedni nosilci novega kulturnega poslanstva, spadajo k razvoju samemu, so del razvoja, brez katerega si razvoja niti misliti ne moremo.

Človek je namreč nosilec vsake kulture. Vse prej omenjene spremembe, vsa ta razvojna pot se mora z muko preriti skozi možgane in kri človeka.

Ves razvoj gre skozi človeka.

Človek je električni vod kulture!

*

Težko je danes segati v bodočnost, nemogoče je oblikovati že danes ideal faze kulturne stopnje, ki jo imenujemo: kulturo velike skupnosti.

K večjemu stremljenju te kulture bi se dalo označiti tako-le: Kultura naj bi bila spričevalo sreče, zadovoljstva in blagostanja ne samo kakšnega, marveč vsakega posameznika, ki je član velikega človeškega kolek-

tiva. Merilo najvišje kulturne vrednote pa bodi delo posameznika, intenzivnost tega dela in naposled produkt tega dela v korist — splošnost! Ne morem se izogniti neki miselni asoaciji ob pomisli na razmerje med posameznikom in velikim kolektivom človeške družine. Jean Jaurés je nekdanj rekel: Malo internacionalizma vodi od domovinske ljubezni, mnogo internacionalizma pa vodi k veliki domovinski ljubezni nazaj! Ali ne prekaša po širini svoje baze to misel paralelna misel: Malo kolektivizma vodi od individualizma, mnogo, mnogo kolektivizma pa vodi nujno do največje svobode, do največjega razmaha in do najčudovitejše rasti — individuala!

Prav! ugovarjate, vsa velika kulturna stremljenja, odkar so ta stremljenja, so trdilo, da jim gre za splošnost.

Res je. Prav to je dokaz, da je prvi in glavni relativni namen kulture: blagostanje splošnosti, namen, o katerem protežiranci in hkratu protektorji vseh kultur pripovedujejo, kulturo pa vklepajo, ker vedo, da je kultura borbe za vsakdanji kruh (strah in trepet za košček črnega kruha) silnejša in bolj življenjska, bolj elementarna, nego kultura ljubezni do velikega svobodnega življenja.

Res je! Tako so trdili, a produkti teh kultur: egipčanske piramide, razni Schönbrunni, Postdami, krvave vojne, ti in podobni produkti govorijo svojo resnico! Umetnine, najgrandioznejše pridobitve kulture so bile in so ostale privilegij protežirancev in hkratu protektorjev kulture. V trenutku, ko so množice jele segati po pridobitvah kulture, je nastopil razkol, korak naprej v zgodovini kulturnega razvoja.

Novi sadovi porajajoče se kulture so povsod tam, kjer so se delovne množice umele organizirati, že vidni.

Na njivah te kulture orjejo danes delavske organizacije vseh vrst, posebno pa delavske kulturne organizacije. Ali niste občutili nekaj specifičnega, ko je prav tu na tem odru uprizoril delavski oder »Svobode« Gorkega dramo »Na dnu«. Igralci v Narodnem gledališču so nemara —, če sodimo po merilu meščanske kritike — isto dramo igrali bolje, tako pa vkljub vsem vrlinam, ki jim jih moramo priznati, vendarle niso igrali... Zakaj v igri delavskega odra smo začutili vsaj v nekaterih trenutkih vtelesenje misli kolektivizma. Priznam, tudi pri tej uprizoritvi so bile nekatere motnje, a vse te motnje moramo vpisati v breme individualističnim stremljenjem posameznih igralcev... saj so tudi le-ti otroci meščanske kulture. Stara kultura se očituje v njih, kakor se očituje pri že odraslih vpliv že davno umrlih staršev. Slovensko ljudstvo se je novo nastajajoči kulturi v obilni meri oddolžilo s tem, da je rodilo velikega glasnika te kulture, Ivana Cankarja, ki je v svojem »Hlapcu Jerneju«, tej nedvomno najpopolnejši slovenski umetnini, ustvaril temeljni kamen novo nastajajoči kulturi, saj je prav v tem delu do najtočnejše podrobnosti opredelil edino vrednoto kulture: delo! Ivan Cankar je duhovni predhodnik delavske kulturne zveze »Svobode«, ki je vzela na svoja ramena težko breme: izpolnjevati Cankarjevo oporoko.

»Svoboda« je organizacija, kulturna organizacija ročnih in prav tako tudi duševnih delavcev, ki tiho a vztrajno vrši Cankarjevo oporoko in zgodovinsko kulturno delo. Samo včasih malo glasneje zadiha na svojih prireditvah, ki pa nikakor ne morejo pokazati intenzivnosti in pomembnosti njenega pravega dela.

Vem, da je bilo to moje predavanje nepopolno, komaj fragmentarno, debata bi ga nekoliko prečistila, pa tudi ta ne popolnoma. Življenje in delo v »Svobodi« bo vsakemu izmed vas pojem kulture velike skupnosti naj-

bolj oblikovalo in prečistilo. Prav posebno pa vas moram opozoriti na revijo »Svobodo«, ki je za današnje razmere in naloge nedvomno najresnejši slovenski mesečnik za vse kulturne probleme.

Brezvesten kulturni delavec bi bil, če se ne bi upal biti hkratu propagator — tistega, o čemer sem globoko prepričan, da je — kulturno delo!

Zato bo pač vsakdo pravilno razumel moje vabilo, naj se včlani v »Svobodo« ali — če iz kakršnegakoli razloga tega ne bi mogel storiti — naj se vsaj naroči na delavsko kulturno revijo »Svobodo«.

Ni ga med nami, ki si ne bi želel iz sebe ustvariti tistega lepega človeka, o katerem je že človek pradavnine tako pretresljivo lepo zasanjal, da mu je ustvaril dušo in nebesa, da ga je ustvaril po podobi boga samega, po podobi simbola idealne popolnosti.

Ni ga med nami, ki bi šel s patetično gesto mimo vseh stremljenj najbolj življenjske misli — misli kolektivizma, zakaj, če bi v resnici bil takšen, bi ne bil danes prišel sem. Če bi pa bil vendarle prišel sem iz gole radovednosti in zavoljo čisto individualistične zabave z ljudmi, ki verujejo v človeka bodočnosti, tedaj bi mu hotel povedati izrek Švicarja Bungeja :

Žanjemo, česar nismo mi nikdar sejali.
Sejmo, zatoorej, česar mi ne bomo želi!

A. R.:

JESENICE NEKDAJ IN SEDAJ

»Gospodar v hiši sem jaz. Ako delavstvo na moje zahteve ne bo pristalo, ne bom pustil obratovati tudi, če bi se dobili krediti. Naj bodo Jesenice ena sama razvalina.«

Avgust Westen J. Jeramu.

Danes, ko se je ustavilo vse delo in vse življenje v velikih jeseniških tovarnah Kranjske industrijske družbe na Savi, na Javorniku in na Dobravi, pogledimo nazaj v preteklost, kako je začelo in kako se je v stoletjih razvijalo fužinarstvo na Jesenicah in kako so nastale sedanje velike tovarne.

Početki današnjega jeseniškega železarstva se dajo po listinah zasledovati daleč nazaj v srednji vek. Že v začetku XIV. stoletja so celjski grofje, ki so bili gospodje belopeške graščine, dali nekaterim podložnim kmetom v okolici današnjih Jesenic, zlasti na planini pri Sv. Križu, pravico, da so smeli postaviti peči za topljenje železne rude. Pravi ustanovitelji jeseniškega in sploh gorenjskega fužinarstva pa so bili Italijani, fužinarski mojstri iz Brescije in Bergama, ki so se od XV. stoletja dalje začeli naseljevati v Železnikih, v Bohinju in tudi v okolici Jesenic. S seboj so prinesli tudi boljšo tehniko pridobivanja in izdelovanja železa in jekla. Izpodrinili so stare primitivne kmetiške peči za topljenje železa.

Že pred letom 1581. je stala na Planini brescianska peč, h kateri je spadala fužina s šestimi kladivi na Savi. Bescianske peči s fužinami so stale tudi na Plavžu in na Javorniku. Fužine na Savi so producirale letno 3000 centov železa in jekla. Jeklo so večinoma eksportirali preko Trsta v Italijo.

Iz teh podatkov se razvidi, da so že takrat v okolici Jesenic obstajala razmeroma velika fužinarska podjetja. Te fužine pa v tedanji dobi,

ko sploh še ni obstojalo kapitalistično in kreditno gospodarstvo v sedanjem smislu, niso bile zasebna last posameznikov. Delež na donosu in dobičku so imeli vsi fužinarji. Leta 1581. je bilo na primer na Savi 35 fužinarjev, ki so participirali na donosu fužin. Dobička si pa niso delili na način, kakor je dandanes v navadi, da se namreč koncem leta napravi bilanca, izračuni dobiček in razdeli med družabnike. Po takratnem običaju je vsakemu deležniku pripadlo v last vse železo in jeklo, ki so ga fužine producirale v določenem času, ki je odgovarjal njegovemu deležu, na primer, v treh tednih, petih tednih, osmih tednih itd. Fužinarji so imeli tudi določeno število pomočnikov, dalje knapov, ki so kopali rudo, in ogljarjev, ki so kuhali oglje. V listinah iz srednjega veka se najde mnogo priimkov iz tedanje dobe, na primer Rabič, Kavalari, Klinar, Zima, Erjavec, Toman, Košir, Turk, Lavtižar. Imena, ki jih imajo še današnji jeseniški kovinarji. Ljudje v tedanji predkapitalistični dobi niso živeli v izobilju. Imeli so seveda tudi manj kulturnih potreb kakor dandanes. Vendar pa takrat še ni bila družba razklana v dva dela in ni bilo niti velikega bogastva niti velikega siromaštva.

Slično gospodarsko ustavo so imeli tudi v Železnikih in v Kropi. Vendar pa je bil nadaljnji razvoj v Železnikih in v Kropi drugačen kakor na Jesenicah. V Železnikih in v Kropi so iz pridobljenega železa kovali samo žeblje. Na Jesenicah pa so fabricirali samo železo in jeklo za prodajo, večinoma za eksport. Ta razlika v produkciji je imela to posledico, da se je v Železnikih in v Kropi število deležnikov stalno množilo, tako da je nazadnje na posameznika odpadlo samo po nekaj dni ali pa celo samo po en dan produkcije. Ta razdrobljenost je onemogočala, da bi bili mogli v Železnikih in v Kropi izkoristiti napredek tehnike in nove iznajdbe. Zaradi tega je žebeljstvo v Kropi in v Železnikih vedno bolj hiralo do današnjega dne. V zadnjih časih so sicer poskušali v Kropi domačo železarsko obrt zopet dvigniti s pomočjo modernega združništva, vendar brez večjih uspehov.

Drugačen pa je bil razvoj na Jesenicah. Tam se je število fužinarskih deležnikov stalno manjšalo. Na Savi jih je bilo leta 1596. samo še 17, število je še nadalje padalo in kmalu po letu 1600. je vse deleže savskih fužin združil v svojih rokah en sam deležnik, in sicer Julij Bucelleni. Tako je bil likvidiran predkapitalistični gospodarski red na Jesenicah.

Rodbina Bucelleni je gospodarila v fužinah na Savi več kakor 150 let. Sam cesar ji je izkazoval velike časti. Leta 1651. je bila povzdignjena v baronski in leta 1686. v grofovski stan. Vendar njena sreča ni ostala trajna. V XVII. stoletju se je naglo začelo razvijati denarno in kreditno gospodarstvo. Cene jeklu so padale, cene oglju so rasle. Bucelleniji so se začeli obračati na državo, na cesarja za pomoč. Zaščitnih carin in Narodne banke takrat še ni bilo. Cesar pa jih je ponovno podprl s tem, da jim je dovolil eksportiranje jekla preko Trsta brez plačila mitnine, ki je takrat znašala 30 krajcarjev od centa. Vendar so Bucelleniji lezli bolj in bolj v denarne dolgove. V prvi polovici XVIII. stoletja so njih upniki na Dunaju na posebni konferenci razpravljali, kako naj bi Bucelleniji poravnali svoje dolgove. Vendar rešitve ni bilo. Njih fužine na Savi so leta 1764. prišle na dražbo in sta jih izdražila tržaška trgovca Brentano in Venino za 55.000 tedanjih goldinarjev. Tako je zatonila sreča grofov Bucellenijev.

Brentano in Venino sta pa že leta 1766. prodala plavže in fužine na Savi Valentinu Ruardu. Rodbina Ruard je gospodarila na Savi nad 100 let,

do leta 1869. Starejši Jeseničani se še spominjajo na zadnje člane te rodbine.

Plavži in fužine na Javorniku, na Plavžu in v Mojstrani pa so bili za Valentina Ruarda last baronov Zoisov, ki so bili obenem lastniki fužin v Bohinju. Zlasti baron Žiga Zois, mecen in mentor tedanjih slovenskih literatov, se je mnogo trudil, da bi povzdignil gorenjsko fužinarstvo. A ni imel uspeha. Takrat so prijadrale prve ladje s švedskim jeklom v Jadransko morje in v Trst. Z njih cenami Zoisi in Ruardi niso mogli konkurirati. Nove iznajdbe so pospeševale tehniko železarstva in denarno in kreditno gospodarstvo si je utiralo pot.

Leta 1869. se je ustanovila Kranjska industrijska družba z akcijskim kapitalom 600.000 goldinarjev, ki se je kmalu povišal na 1.700.000 gold. Prvi predsednik je bil baron Mihelangelo Zois, prvi ravnatelj pa Karl Luckmann. Njeno prvo podjetje je bil parni mlin v Ljubljani. Nato je družba kupila gozdove, podjetja in rudniške pravice od Zoisov v Bohinju, od Ruarda na Jesenicah in na Bledu ter obširne gozdove v okolici Tržiča. Nje posestva so merila 65.000 oralov in je bila takrat največji zemljiški posestnik na Gofenjskem. Sčasoma pa je koncentrirala svojo podjetnost na železarsko industrijo na Jesenicah. Že izpočetka je modernizirala fužine na Savi. Postavljene so bile plinske peči za predelovanje železa po Siemensovem sistemu. Peči so se kurile z butarami in s šoto. Stari fužinarji, ki so topili železo z ogljem, so zmajevali z glavami, češ, iz butar in šote bo malo jekla...

Tehnika pa je zmagala. Produkcija se je povečala in Jesenice so zaslovele, ko je leta 1872. družba začela na Savi izdelovati posebno železno litino ferromangan. Tej dobi konjunktura pa je — po zakonu kapitalističnega gospodarstva — sledila v sedemdesetih letih težka kriza. Mnoge železarske industrije na Koroškem in Štajerskem so takrat propadle. Jesenice pa so krizo prebrodile. Novega kapitala so dobile od dunajske tvrdke Vogel & Noot. Doba nove konjunktura je nastopila. Na Savi so se gradile moderne fužine, žrebljarna in Martinove peči, na Javorniku velika valjarna. Kapaciteta se je zvišala letno na 50.000 ton. Ker je bila domača železna ruda manjvredna, so zgradili plavže v Škednju pri Trstu, v katerih se je topila prekomorska ruda.

KID je tako postala močen gospodarski faktor. Svojo moč je tudi politično izrabljala v nemškonacijonalnem smislu. Jesenice naj bi postale važen steber nemškega mostu na Adrijo. Ob vsakih občinskih volitvah so prihajali z Jesenic obupni klici za rešitev slovenskih Jesenic.

Kapitalistični razvoj Jesenic pa je rodil še en pojav: delavski socialistični pokret. Prvi socialnodemokratski shodi so se vršili na Jesenicah leta 1897. Kmalu nato je nastala prva strokovna organizacija kovinarjev. Leta 1899. je bil prvi štrajk, ker so delavcem v žebljarskem oddelku odtrgali 10% na zaslužku. Štrajk je imel delen uspeh in so bile mezde reducirane samo za 5%. Pri volitvah leta 1901. je socialnodemokratski kandidat dobil na Jesenicah 210 glasov. Proti naraščajočemu socialističnemu gibanju se je ustanovila krščansko socialna organizacija, ki ji je generalni ravnatelj Luckmann naklonil kot prvi velik prispevek 50 gold.

Med svetovno vojno se je produkcija zelo dvignila, ker je vojska potrebovala mnogo železa. Med vojno se je tudi zgradila tovarna elektrod na Dobravi kot ena prvih te vrste v Evropi. Državni prevrat je na eni strani neugodno vplival na jeseniško industrijo, ker je raztrgal dotedanje gospodarsko ozemlje KID na več novih držav z novimi carinskimi

mejami. Jesenice so ostale v Jugoslaviji, Škedenj je pripadel Italiji, Bistrica v Rožu pa Avstriji. Pač pa je veliko pomanjkanje železa in železnih izdelkov v prvih letih po prevratu pospeševalo produkcijo. Leta 1919. je večina delniškega kapitala prešla v italijanske roke, tako da so bile jeseniške železarne zopet italijanska last, kakor so bile pred štiri sto leti za brescijskih mojstrov.

Leta 1929. je italijanska posest na Jesenicah prešla v last skupine, ki jo predstavlja g. Westen. Pričela se je racionalizacija, ki jo je prekinila poleti 1931. denarna kriza na srednjeevropskem trgu. Že jeseni 1931. je grozila ustavitev dela. Začetkom novembra so še enkrat temne oblake razmaknili svetli žarki, ki so se pa hitro izkazali za varljive. Dne 15. marca t. l. pa je sledilo to, kar se je zgodilo...

*

Imena Bucelleni, Ruard, Zois, Luckmann, Noot, Westen bodo ostala zapisana v historiji jeseniškega železarstva. Vsak izmed njih je ob svojem času in na svoj način igral vlogo, sicer v svojem interesu, toda v okviru, v katerega ga je uklepal gospodarski razvoj. In ko je doigral svojo vlogo, je odšel.

Toda Rabiči, Kavalariji, Klinarji, Zime, Erjavci, Tomani, Koširji, Turki, Lavtižarji in vsi drugi brezimenci, ki so že v času, ko še ni bilo sedanjega kapitalističnega gospodarskega reda, v dolini Save Dolinke kopali rudo, žgali oglje, topili železo in varili jeklo, živijo še danes v svojih naslednikih, današnjih jeseniških kovinarjih kot hlapci Jerneji in glasniki večne pesmi dela.

*

V sedanjí krizi na Jesenicah odločajo naslednji faktorji:

1. **Kranjska industrijska družba.** Njen vidni reprezentant je g. Westen. Družba je gospodarsko dobro fundirana. Skoro vso vrednost svojih tovarn in velikih industrijskih instalacij je v svoji bilanci že odpisala. Na zadnjem občnem zboru decembra meseca 1931 je zvišala vrednost vsake stare akcije od 50 Din na 150 Din. Svoje kredite je porabila za investicije in za racionalizacijo podjetja, s čimer je zvišala rentabilnost svojega obratovanja v bodočnosti. Pred inozemsko konkurenco je zaščitená z visokimi carinami.

2. **Delavstvo.** Danes je na cesti brez dela in kruha. Edino njegovo orožje je organizacija in disciplina. Predstavnik delavstva je pa svobodna strokovna organizacija. Delavska zbornica je javna ustanova z omejeno avtonomijo pod nadzorstvom ministrstva. Zato more podpirati delavstvo s svojo avtoriteto in s svojim strokovnim znanjem. Ne more pa nadomeščati delavske strokovne organizacije, ki edina more predstavljati organizirano realno samopomoč delavstva.

3. **Država.** Sodobna država se ne omejuje samo na vzdrževanje javnega reda in miru, temveč samostojno in aktivno posega s svojo zakonodajno in upravno oblastjo v gospodarsko življenje v interesu tistih narodnih slojev, kojih moč reprezentira. Država ima odločujoč vpliv na Narodno banko, ki je regulator denarstva. Obenem je država kot lastnica železnic in drugih velikih gospodarskih podjetij največji konzument železa in železnih izdelkov.

Kot nadaljnji faktor, ki ima važen interes, kako poteče kriza na Jesenicah, bi bili privatni potrošniki železa, to je industrija strojev, obrti, ki predelavajo železo, gradbene obrti, kmetje, ki potrebujejo orodje, skratka vse prebivalstvo, ker vsakdo potrebuje vsaj žeblice in žico. Konzumenti danes niso organizirani. Današnje gospodarstvo je postavljeno na glavo, ker ima prvo besedo producent, namesto da bi jo imel konzument. Ker konzumenti niso organizirani, mora danes njih interese zastopati država in ob pravilnem umevanju krize tudi delavstvo.

Kranjska industrijska družba pravi, da ne more dalje obratovati, ker nima obratnih kreditov. Svoja sredstva pravi, je vložila v svoje deloma še nedovršene investicije in v velike zaloge izdelkov, ki jih ne more prodati. Zato zahteva od države, naj ji potom Narodne banke preskrbi zadostnih cenениh kreditov, kupuje nje izdelke in jo zaščiti z zvišanjem carin na uvoz inozemskih izdelkov.

Državni gospodarski faktorji pravijo, da Narodna banka v sedanji težki gospodarski situaciji ne more ustreči željam industrijskih krogov glede večjih kreditov. Treba je držati vrednost dinarja. Inflacija ne bi bila v interesu splošnosti. Država je agrarna, vendar skrbi z vsemi svojimi močmi za razvoj domače industrije, z zaščitno carino in tudi z drugimi ugodnostmi, na primer pri državnih dobavah. Naj industrija poseže tudi po svojih rezervah, ki jih je nabrala v boljših letih.

Delavstvo je v najtežjem položaju, ker je brez sredstev in nima niti za golo življenje. Jeseniško delavstvo je čist proletarijat. Izseliti se ne more nikamor, ker tudi drugod ni najti dela in zaslužka. Na kmetih nimajo več svojcev in sorodnikov. Mnogi so si v časih mirnejše konjunktуре s prihranki, pritriganimi od ust, in s posojili sezidali na Jesenicah hišice, ki jih sedaj priklepajo na Jesenice, ker ne morejo kakor polž naložiti hišic na pleča in s seboj odnesti v druge kraje. Občine, ki so po zakonu dolžne skrbeti za svoje občane, da od glada ne pomro, nimajo zadostnih sredstev. Pomožne akcije ne morejo imeti povoljnega uspeha, sicer pa delavci ne želijo miloščine, ampak delo in zaslužek hočejo.

MONOPOLNI KAPITALIZEM

Vsakdo vidi, da je današnje kapitalistično gospodarstvo drugačno kakor je bilo do l. 1914. Predvsem so se premaknila **produkcijska središča kapitalističnega sveta**. V prekomorskih deželah so zacvetele nove industrije, mnogo prodajnih trgov so nekatere stare kapitalistične države morale prepustiti mlajšim konkurentom. Nova ozemlja so prišla v mrežo modernega gospodarstva. Rusija in deloma Kitajska se odtegujeta vedno bolj kapitalističnim silam. Vendar moramo vedeti, da je odprtih kapitalizmu še mnogo pokrajin v sami Evropi, da ima kapitalizem še široko polje v Afriki, južni Ameriki, prednji in srednji Aziji. Čeprav bi se torej Rusija, Kitajska in Indija popolnoma odtegnile imperializmu, je še vedno odprtih mnogo drugih pokrajin. Če je imperialistična ekspanzivnost v zadnjem času postala bolj počasna (navidezno), so za to popolnoma drugi razlogi kakor izčrpanje izvenkapitalističnega prostora ali odpor nekaterih velikih kolonij (Indije).

Uvrstitev nekapitalističnih in napolkapitalističnih dežel v krog kapitalistične produkcije zahteva velike in dolgoročne naložbe kapitala, pri-

pravo upravnega in vojaškega aparata, zasiguranje, da se bo kapital rentiral.

Poleg tega je vplivala druga veriga dejstev. Po mirovnih pogodbah, po uvedbi plačevanja vojne odškodnine je nova kapitalistična metropola — Amerika našla celo vrsto odvisnih dežel, ki so zopet med seboj zadolžene. Seveda je to izkoriščanje evropskih držav tudi doseglo svoje meje. Kakor so naiprej spravljali kapital iz Nemčije, so ga morali potem začeti spravljati zopet nazaj v njo. Ameriški Youngov načrt novega načina plačevanja vojne odškodnine predstavlja začetek novega imperialističnega vala evropskega in ameriškega kapitala, ker omiliuje nasprotujoče si elemente samega kapitalizma. Krizi 1929/31. leta torej ne more biti vzrok to, da ima kapitalizem premajhen prodajni trg. Če ni vzroka tu, ga iščimo v sami **produkcijski črti** kapitalističnega svetovnega gospodarstva od 1914. l. do izbruha svetovne gospodarske krize 1929/30.

Pogleimo najprej produkcijo sredstev, ki so potrebna za ustvarjanje nove produkcije. Za osnovo naslednjih številčk služi produkcija 1913. l., ki jo označimo s 100 (odstotki). Produciralo se je:

	l. 1913	l. 1929
rjavega premoga	100	177
petroleja	100	386
surovega železa	100	125
jekla	100	157
aluminija	100	459
svinca	100	142
bakra	100	180
cinka	100	158
cina	100	153

Železniško omrežje sveta je znašalo v l. 1928 111 proti 100 v l. 1913, stanje trgovskih mornaric 142 : 100, produkcija cementa 173 : 100, vrednost svetovne produkcije **kemične** industrije je narasla na 140 : 100, kavčuka na 772 : 100, umetne svile na 1.211 : 100. Kljub tej ogromni produkciji umetne svile je narasla v l. 1928/29 svetovna produkcija bombaža na 106 : 100 v l. 1913, in poraba bombaža na 113 : 100, svetovna produkcija surove volne na 113 : 100, naravne svile na 166 : 100. Torej tekstilna produkcija v splošnem ni bila tako prizadeta, kakor bi se mislilo.

Svetovna produkcija raznih poljskih pridelkov se je n. pr. 100 v l. 1909/13 razvila v l. 1929 tako-le: pšenica 109, rž 101, ječmen 106, oves 108, koruza 95, krompir 131.

V vseh teh številkah tudi ne moremo najti pravega vzroka za tako silno krizo, kakor je izbruhnila 1929/30. l. Torej moramo iskati ta vzrok drugje. Iščimo ga v gospodarski **organizaciji** vse produkcije! Tu se mora- mo ustaviti malo dalje.

Kriza kapitalistične svetovne produkcije 1929/31. l. je prva svetovna kriza pod sistemom spopolnjenega **monopolnega kapitalizma**. (Monopol je izključna pravica nekoga za proizvodnjo ali za prodajo in izkoriščanje enega blaga ali različnih vrst blaga; monopolizirati = monopol napraviti, oziroma uživati; monopolizem = sistem monopolov; monopolni kapitalizem = kapitalizem na oni stopnji, kjer vlada monopolizem.) S tem nočemo reči, da bi ne bilo kapitalističnih monopolov že pred svetovno vojno ali pred l. 1923. Toda vse različne oblike kapitalističnega monopolizma,

kakor koncerni, trusti in karteli so se razvile šele po 1923. l. tako, da je danes že ves svet industrijskega kapitalizma razdeljen na določene skupine, ki absolutno vladajo v svojem področju, ali z drugimi besedami povedano: uživajo ves monopol.

Ta monopolizem se ni omejil samo na organizacijo. Posegel je učinkovito tudi v **gospodarske podlage produkcije** tako, da je izpremenil v prejšnjem kapitalizmu običajno razmerje med produkcijo in prodajo, med prodajno vrednostjo množine blaga in povpraševanjem po tem blagu. Pri prej navedenih številkah produkcije raznih stvari smo videli, da se razmerje med množino sredstev za nadaljno produkcijo in med množino konsumnega blaga nikakor ni izpremenilo tako, da bi mogli iz tega zaključiti, da pride do zastoja kapitalistične produkcije. Toda zunanja slika sedanjega gospodarstva se zdi vendarle drugačna. Gore blaga se kopičijo, propadajo industrijske panoge, ki delajo za potrebe širokih množic, omejuje se produkcija premoga in železne industrije, takozvane vmesne industrije se ne izkoriščajo zadostno. Dočim gnije v skladiščih neprodano blago, je na drugi strani strašno pomanjkanje. In vendar: produkcijske številke ne vedo o tem nič povedati. Kje je tu nasprotje? Lahko bi rekli, da stroj spodriva človeka, da tako nastaja vedno večja brezposelna armada, da zmanjšanje plač slabi kupno moč ljudi.

Toda tudi s takim odgovorom se ne moremo zadovoljiti, ko pa vemo, da ni padla, temveč da je celo narasla produkcija življenskih sredstev. Če bi mogli to veliko krizo razložiti s tem, da stroj izpodriva človeka, bi morali zaznamovati tudi močan padec produkcije življenskih sredstev in premikanje naložb kapitala v industriji, ki ustvarja produkcijska sredstva. Tak razvoj se sicer opaža v nekaterih deželah, toda ne v svetovnem obsegu. Sliki sedanje svetovne krize daje značilni izraz neko navidez »absolutno«
nepremagljivo nasprotstvo med produkcijsko zmožnostjo in med možnostjo prodaje blaga. Kajti pri »normalnih«
krizah bi se dalo tako nasprotje odpraviti z razvrednotenjem odvišnega blaga.

Kajti mehanizem vseh dosedanjih kriz kapitalističnega gospodarstva je doslej vedno tako-le tekkel: izbruh krize je bil dokaz, da je producirano blago po svoji vrednosti prekoračilo celotno množino vrednot, ki jih daje kapitalistična produkcija za prehrano človeške delovne sile. Če se ne zniža cena produktom, nastane prevelika razlika med uspehi produkcije in povpraševanjem po produciranem blagu. Potem začne avtomatično funkcionirati mehanizem krize: nastane zastoj v gospodarskem obtoku, skladišča se polnijo z blagom, ki se ne more prodati, ustavljajo se plačila, tovarne prenehajo obratovati, delavci in nameščenci se odpuščajo in tako se razvije kriza v polnem obsegu. Potem začne delovati z vso neizprosno strogostjo avtomatika kapitalistične konkurence: blago, ki preostaja, se mora prodati za vsako ceno. Cene padajo, dejanska kupna moč množic se dviga. Nakopičene množine blaga se polagoma izčrpavajo in produkcija se začne zopet dvigati.

Tak mehanizem krize kapitalistične produkcije noče in noče funkcionirati v sedanji krizi. Nakopičeno blago leži dalje, cene ne padajo, kupna moč se ne dviga, ustavljanje tovarn ne ponehava, temveč narašča, vse gospodarstvo hira.

Monopolni kapitalizem ni odpravil konkurence s sveta in produkcije ni nikakor mogel organizirati smotreno. Marveč posamezna podjetja je **rešil pritiska konkurence**. Cene blagu ne določa več prihranek pri produkcijskih stroških, temveč **cena blagu se monopolistično diktira**.

Tako nesorazmerje se pojavlja seveda tudi v »nevezanem« gospodarstvu svobodne konkurence: toda ima popolnoma drugačen obseg in strukturo. **Zakon kapitalistične konkurence** je, da tržne cene blagu ne regulira neposredno porabljeno delo za dotično blago, ker vpliva na cene tudi konkurenca.

Drugače je v »vezanem« gospodarstvu kapitalističnih monopolov. Kjer obstoja monopolna združitev kapitalističnih podjetij za neko industrijsko panogo ali celó za vso deželo, je izključena nevarnost, da bi posamezen podjetnik nudil nižje cene, in tako lahko monopol določi cene, ki niso več odvisne od konkurence. Vendar morajo biti tudi tu kupci, da ne leži blago v skladiščih. Takih kupcev, ki bi mogli trajno plačevati monopolno določene cene, pa vedno ne more biti. **Zakon monopolnega kapitalizma je: monopolna cena uničuje plačilno sposobnost** množice; tako nastane popolno nasprotje med produkcijo in kupno močjo, in to nasprotje traja, dokler ostane monopolna cena nedotaknjena.

Monopolna cena pa je nedotakljiva, dokler je sklenjena veriga monopolov. Vmešavanje države sicer lahko začasno vpliva na reguliranje monopolnih cen, toda ne more zlomiti moči monopolov, dokler ostanejo nedotaknjeni stebri tega sistema. Dokler poseganje države v območje monopolov ni izraz dejanske premoči delavstva, se omejuje to poseganje le na posamezne nastope, na malenkostne korekture v mehanizmu monopolov. Tako ostane nasprotje med produkcijo in kupno močjo, posamezni podjetniki se drže diktatov monopolov, posamezni dobički se ne izenačujejo, prodajne cene ostanejo nad vrednostjo blaga in napeto nesorazmerje med vrednostjo in ceno postaja vedno večje in večje.

Kriza se lahko **zavleče**. Monopolni kapitalizem ne regulira samo cen, temveč v nekem obsegu tudi meje produkcije. Obrati, da cele industrijske panoge se lahko ustavijo, da se vzdrži monopolna cena. Kljub vsemu se zavlačevanju pa mora imeti tudi ta kriza svoje **meje**. In čim dalj časa se zavlačuje, to se pravi, čim bolj je razvita in popolna monopolna **organizacija** produkcije, tem bolj katastrofalno izbruhne kriza na dan. To je čudovito nasprotje monopolno organiziranega kapitalizma. Ta »organizacija« ne zmanjšuje, temveč zelo večja vsa notranja nasprotstva. Prav tam, kjer bi se moral obnesti monopol, organizacija — to je v zmanjšanju in izenačenju periodičnih motenj kapitalistične produkcije — postane nadaljnja produkcija najprej nemogoča in če bi hotela postati zopet mogoča, je za to predpogoj potom monopola.

V krizi neizogibno uničenje vrednot, razvrednotenje blaga in s tem tudi vloženega kapitala se prepreči baš z vladajočim monopolom. Do razvrednotenja pride lahko le tedaj, če se pretrga monopolna veriga, ki diktira cene; toda baš vezane cene so realna podlaga kapitalističnih monopolov. Iz take krize torej ni drugega izhoda, kakor da se zlomi moč monopolov. Vsa druga pota samo zavlačujejo krizo in gospodarskega zastoja ne odpravljajo.

S tem pa še ni izčrpano poglavje o monopolnem kapitalizmu in sedANJI gospodarski krizi. Kajti to gospodarsko krizo baš v zvezi z aktivnostjo monopolnega kapitalizma pogloblja **agrarna** produkcija. Brez poznavanja razvojnih tendenc in posebnosti te agrarne krize bi ostala slika sedanje razvojne stopnje monopolnega kapitalizma nepopolna. O tem pa v prihodnji številki.

VLADIMIR VOJTINSKI:

MED RUSKIMI KMETI 1905. LETA

(Konec)

Ko sem se zavedel, sem mogel kakor skozi pajčolan razločiti sive in rjave kožuhovinaste škornje okrog sebe in spoznal sem, da sem ležal na tleh. Potipal sem oči — kri je lepila trepalnice, kri je tekla po obrazu. Toda nisem se čutil ranjenega. Počasi sem se vzdigoval in se končno postavil na noge.

Dva človeka sta me zagrabila za rameni. Eden od njiju je kričal: »Pokaži, kaj imaš v žepih!« Izvlekli so revolver, rokavice, denarnico, beležnico, uro. Vsak predmet so radovedno ogledovali, ga drug drugemu pulili iz rok — in tako je postajal vedno daljši živ obroč, ki me je obdajal. Ko sem to opazil, sem sam vzel iz žepa telovnika okvir z rezervnimi patronami in jih razdelil med okrog stoječe kmete. V tem trenutku sem zapazil Evgena. Ležal je z obrazom proti tlam in na sebi je imel le še srajco in spodnje hlače. Njegovi dolgi, svetli lasje so bili namočeni s krvjo in zdelo se mi je, da je ležala njegova glava v mlaki krvi. Stopil sem k njemu, toda zopet so me zagrabili in mi strgali plašč, suknjič in škornje s telesa...

Tedaj je prišel vlak. Množica je razburjeno kričala:

»Mi jih ne damo. Sami jih bomo sodili.«

Nihče od izstopivših potnikov ni prišel v kolodvorsko poslopje. Vlak se je zopet začel premikati. Nekdo me je sunil. Padel sem na tla poleg Evgena, ki je onemoglo vzdihoval; tako sem spoznal, da še živi.

V množici je nastalo gibanje. Začul sem razburjen glas: »Kaj delate, bratje v Kristusu? Velik greh... Vi ste zblazneli!«

Prišel je duhovnik, visoke postave, mlad, v dolgem kožuhu. To je bil duhovnik iz Horina, oče Nikolaj, ki se je slučajno pripeljal z vlakom.

S svojo roko je tiščal križ na prsih, skušal je množico pomiriti. Odgovorili so mu:

»Oče, opravljaj svoj poklic in ne vmešavaj se v tuje zadeve. Noben greh ni, če pobijemo te ljudi.«

Duhovnik ni popustil:

»To ni res, bratje v Kristusu! Človeka ubiti je vedno greh. Pustite jih, naj v miru odidejo! In če so zločinci, jih pošljite v mesto, da tam sodišče preišče njihovo zadevo in rabsodi!«

»Ne spustimo jih,« je tulila množica, »ker so proti bogu, sramoté carja, pobiti jih je treba!«

»Tu na tem mestu jih bomo ubili.«

Pritisnili so na duhovnika in kričali: »Pojdi proč, oče! Zakaj si prišel? Tu ni mesta za te.«

Nekdo je zakričal:

»Otroci, glavnega zločinca vendar še ni tu! Vsega je kriv učitelj iz Horina.«

Drugi so mu pritrjevali:

»Učitelja iz Horina! Pripeljite ga sem! Vse skupaj bomo sodili!«

Evgen se je zavedel, me spoznal in vprašal, težko premikajoč ranjene ustrnice:

»Ali ste še živi?«

Namignil sem mu, naj molči. Svojo glavo je nagnil na moja kolena in zopet zaprl oči.

Ljudje iz Borovenka so nas obkolili in se prepirali o naši usodi.

Starejši, postaven mož — trgovec ali kmet — je dejal:

»Kaj? Saj bodo pripeljali še horinskega učitelja in potem bomo vse skupaj pobili — s kolom ali kakorkoli...«

Drugi je predlagal:

»Otroci, jaz pa mislim, da jih polijemo s petrolejem in zažgemo.«

Več ognjevitosti kakor vsi drugi je pokazal možakar v modri suknji, s svetlo brado, ki je pokrivala vse prsi:

»Treba je iz njih potegniti čreva za njihove zločine!«

Nagnil se je nadme, njegove modre oči so zijale naravnost v moj obraz, stresal me je z rameni in sovražno kričal:

»Ti si si izmislil, da naj ne bo carja. Toda ne bo šlo tako, kakor si misliš! Poglej!«

In vzel je iz usnjate denarnice srebrn rubelj in mi ga molel pod nos:

»Kaj je to? Rubelj! In zakaj je rubelj? Ker je na njem carjeva podoba. Če pa preženeš carja in postaviš na njegovo mesto kakega kmeta, kaj potem? Potem ne bo več rublja, ampak samo kako oblanjé. Torej zato sem težko delal vse življenje, hranil in hranil, da prideš ti in pljuneš na vse in da moj denar ni več denar, ampak samo kup oblanja. To bi rad, kaj?«

In zakričal je ves besen:

»Čreva moramo potegniti iz njih!«

Zopet je v množici nastalo gibanje. V čakalnico so prišli novi ljudje. S pokloni so jih pozdravili.

»Dober dan, vaše blagorodje!«

Debel mož z dolgimi, rdečkastimi brki, v sivi uniformi, v čepici s kardom se nam je bližal. Pogledal nas je in strogo kot predstojnik zavpil množici: »Kakšen nered je to? Na čigavo povelje počnete to? Orožnik! Vzemite te ljudi in jih odpravite v mesto! V gubernijsko orožniško upravo!«

»Ne, to ne gre, vaše blagorodje,« so mu odgovarjali iz množice: »Mi jih ne damo iz rok. Sami jih bomo sodili.«

»Kaj? Kako? Sami sodili?« je udaril mož z nogami ob tla: »Ali nameravate umor? In to še v uradnem železniškem poslopiju? V navzočnosti okrajnega policijskega komandanta? Vam bom pokazal! Vi ste vendar... Orožnik, spremite jih do mojih sani, jaz jih vzamem s seboj!«

Dvignil sem se s tal, spravil Evgena pokonci in iskal z očmi tovariše iz Novgoroda, da sledimo okrajnemu policijskemu komandantu.

Toda množica nas ni pustila. Oglasili so se klici:

»In kje si bil sam, blagorodje, ko smo jih ujeli. Si gotovo kvartal?«

»Nisi jih ti prijel in zato jih tudi ti ne boš sodil!«

»Ljudje, kaj se oziramo nanj? On drži z njimi, to vendar vidimo!«

Policijski komandant je nenadoma postal majhen in ponižen.

»Dovolj, otroci,« je spregovoril množici: »Vi ste jih ujeli — zato vam bo izkazana hvaležnost. Toda sedaj jih moram jaz, kakor predpisuje zakon, spraviti v ječo, sicer bi vam mogli še uiti, kar bog obvaruj.«

»Nam ne bodo ušli,« je odgovorila množica. »Ti rajši druge polovi!«

Pričeli so govoriti, da se po vsem okrožju potikajo stavkujoči delavci in hujskači; da je njihovo glavno gnezdo na sosednem posestvu neke baronice, da so prišle k njej zjutraj štiri sani z nepoznanimi ljudmi.

»One primi,« so kričali policijskemu komandantu, »te pa, ki smo jih mi prijeli, pusti nam!«

Končno je dejal policijski komandant:

»Ljudje, storite, kar hočete — toda za vse boste morali odgovarjati.«

Vzel je s seboj deset ljudi za pomoč in se odpeljal na sosedno posestvo. Mi smo pa ostali v rokah množice. Zopet so nas začeli biti. Evgena in mene so znova vrgli na tla.

Prišel je orožnik. Sedel je na klop poleg nas in govoril množici:

»Ne prehitite se. Ljudje! Red mora biti. Saj bodo pripeljali še glavnega krivca, potem boste napravili konec vsemu. Toda vse mora imeti svoj red.«

Malo je umolknil, potem pa zopet govoril:

»Toda, kako neumno je ljudstvo. Ne zna tolči. Teče kri, toda brez pomena. To se bolje napravi: eden, dva udarca in konec je. Če ne takoj, pa v enem dnevu ali tednu, toda živ ne ostane...«

Množica je naraščala. Bilo jih je okrog sto.

Neki kmet v revni suknji se je prerinil k nam. Sklonil se je, mi pogledal v obraz, pogledal Evgena in veselo zavpil:

»Toda čujte! Jaz poznam te ljudi, pri bogu, oba poznam!«

Vsi so se obrnili k njemu. Kmet je razburjeno pripovedoval:

»Včeraj sem jih videl v horinski šoli. Peljal sem se skozi vas, ko so vsi kmetje šli v šolo. Rekli so, da jim bo prebran manifest. No, pa sem še jaz šel z njimi. Samo učiteljev je bilo tam okrog sto zbranih, ta dva sta pa govorila.«

»O čem sta govorila?«

»Vsako besedo sem slišal. Najprej je govoril ta-le z brki, zelo dobro je govoril, vse je imelo svoj zmisel. Ko je izgovoril besedo, je udaril ob mizo. In za njim je govoril ta-le mladi. Ta je pri vsaki besedi zamahnil z roko. Oba sta govorila.«

»Kaj sta rekla o bogu?« so vprašali z vseh strani.

Toda kmet je odgovarjal vedno isto:

»Rdečelasi vedno z roko, tako od zgoraj dol, in mladi pa vedno z roko v stran, tako, vidite.«

»Toda kaj sta povedala?«

Kmet je zmigal z ramami:

»Nisem razumel, kaj sta govorila. Kdo naj jih razume? Toda dobro sta govorila in z roko vedno tako-le in potem tako-le.«

Nekdo iz množice je zakričal:

»Ubiti jih je treba!«

In kmet je pritrdil:

»Seveda jih je treba ubiti.«

Omenil sem že, da sem čutil potrebo, da vidim in si vtisnem v spomin vse, kar se je dogajalo okrog nas. Toda takoj v začetku sem že izgubil svoj ščipalnik. Ker sem kratkoviden, sem moral napenjati oči, da bi vse videl.

Kožuhovinasti škornji, ovčji kožuhi, kožuhovinaste čepice. Spredaj stari s sivimi bradami; v njihovih obrazih ni bilo nič grozovitega, nič brutalnega. Posvetovali so se o načinu umora prav tako, kakor če bi se prepirali o razdelitvi lesa iz občinskih gozdov ali o kaki drugi zadevi iz vsakdanjega življenja.

Toda kmete je jezilo, da jih gledam. Že nekolikokrat sem slišal:

»Glejte, kako ta zija v nas!«

Prav pred menoj je stal starček majhne postave. Zdel se je miroljuben in dobrasrčen kakor sam Miklavž. Ta me je dolgo opazoval. Potem se je obrnil k množici in rekel:

»Čuite! Temu-le bi bilo treba iztakniti oči! Kaj hočemo? Hočemo, da nam ne bo več mogel škodovati. Če mu iztaknemo oči, ne bo več mogel škodovati.«

»Res je,« so mu drugi pritrdili.

Stari me je prijel za rami:

»Ali slišiš, kaj pravi ljudstvo? Nič hudega ti ne želimo, toda ti nam ne smeš škodovati. Iztaknili ti bomo oči, potem pa smeš iti, kamor hočeš. In šel boš, kakor ...«

In stari je zamižal in pokazal, kako bom kot slepec iskal poti.

Nekdo je dejal:

»Da, oči jima lahko iztaknemo. Toda potem ju moramo še ubiti skupaj z drugimi.«

Toda stari je bil proti temu. O tem so se nekaj časa prepirali. Nekdo v železničarski čepici je prinesel lesen količek in sekiro. Začeli so ga ostriti.

Stari mi je dejal:

»No, poslovi se od božje svetlobe!«

Od zadaj je stopil k meni, mi stisnil glavo med svoja kolena in pričel s koničastim kolcem meriti po mojih očeh.

Nisem zaprl oči in to je motilo starega. Začutil sem bolečino pod desnim očesom. Kri mi je tekla po obrazu, toda čutil sem, da oko še ni bilo ranjeno.

Stari je izpustil mojo glavo in rekel:

»Čujte, s količkom tega ne bomo opravili. Ali ima kdo nož?«

Dolg, suh fant je stopil naprej.

»Tu imaš nož!« je zakričal.

Žepni nož je potegnil izza škornja in ga odprl. Nekaj centimetrov pred obrazom sem videl zarjavelo ostrino.

Stari je stegnil roko po nožu:

»Daj ga sem!«

Fant je izmaknil roko:

»Kaj se pravi, daj sem! Sam napravim.«

Zopet je nastal prepir. Nekateri so kričali:

»Daj nož! Starejši ima prednost!«

»Pustite fantu, naj sam opravi! Saj je njegov nož ...«

Med tem je nastal hrušč pred kolodvorom. Nekdo je vpil: »Že prihajajo z njim. Horinskega učitelja so pripeljali!«

Množica se je obrnila proč od nas in pozabila na nož in moje oči.

V čakalnico se je privalila nova množica. Spredaj Čučin, obe učiteljici iz steklarskega kraja in en policaj. Za njimi kmetje.*

* Horinski kmetje ne bi izročili svojega priljubljenega učitelja. Kmetje iz Boro-venke so ga prijeli, ko so bili horinski kmetje v gozdu.

Kričali so glasneje nego do sedaj in na drug način: med množico je bilo sedaj mnogo pijanih.

Policaj je vpil množici:

»No, otroci, sedaj ste jih pripeljali na kolodvor, sedaj pa pojdite domov!«

Množica mu je ugovarjala. Tedaj je policaj porinil ujetnike v čakalnico I. in II. razreda, stopil za njimi in od znotraj zaklenil.

Množica je besnela. S pestmi so tolkli po vratih in kričali: »Daj jih sem!«

»Ulomite vrata!«

»Pojdimo skozi okno!«

Tedaj so zažvenketale šipe na oknih... Iz čakalnice I. in II. razreda so v našo sobo pridrveli razburjeni ljudje z rdečimi obrazi. Slišal sem:

»In koliko krvi je priteklo! Kakor iz teleta!«

Nekdo se je drl:

»Sedaj napravimo konec s tema dvema!«

Evgena so potegnili stran in prav pred mojimi očmi so leteli po zraku njegovi dolgi, svetli lasje, od krvi strjeni v rjave kepe. Jaz sem dobil udarec po levih sencih. Izgubil sem zavest in moj zadnji občutek je bil, kot da čujem grmenje, bučanje vode ali prihajanje vlaka...

Ko sem se zavedel, je bil okrog nas prostor prazen, množica pa v ozadju čakalnice. Med vrati so stali vojaki z nasajenimi bajoneti. Tudi pred kolodvorom je bilo videti uniforme.

Neki častnik, vitek fant, podoben bolj gimnazijcu, je komandiral:

»Izpraznite dvorano! Vsi ven! Straže k oknom!«

V čakalnico so stopili vojaki. Napravili so sklenjeno verigo med nami in množico. Istočasno so se postavile dvojne straže za nami, pri oknih, ki so gledala na železniški tir.

Z naporom sem se dvignil, toda noge so odpovedale. Neki mlad fant je priskočil in mi dal kozarec mrzle vode. Postalo mi je boljše. Vprašal sem ga, kako je s Čučinom, in izvedel sem, da še živi: glavo so mu razbili s pivsko steklenico, izgubil je mnogo krvi, vendar rana ni smrtna.

Prišel je neki zdravnik, nam izpral rane ter jih zašil. Najresnejše je bilo Evgenovo stanje, zdelo se je, da se mu je omračil um.

Nisem vedel, ali smo pod varstvom vojakov ali smo aretirani. Da si to pojasnim, sem stopil v čakalnico I. in II. razreda. Vojak me ni ustavil, torej nismo bili jetniki.

... Noč je legla na zemljo. Toda množica pred kolodvorom se ni razšla. Postajala je še bolj razdražena. Nad vojaki je vpila:

»Ali se ne sramujete? Saj ste vendar tudi kristjani... Na svoje hote streljati? Ali držite z židi? Izročite nam jih!«

Vprašal sem častnika, zakaj nas tako dolgo zadržujejo tu. Odgovoril je, da mora čakati na preiskovalnega sodnika, ki naj izda nadaljnje odredbe.

Končno — polnoč je že minila — je prišel preiskovalni sodnik, skrbno oblečen, postaven gospod s finim, inteligentnim obrazom.

Napol glasno se je pogovarjal s častnikom in zdravnikom, se potem obrnil k nam in rekel, da se mu zdi potrebno, da nas takoj zasliši. Odgovoril sem mu zase in za tovariše, da smo mu na razpolago. Pazljivo si nas je ogledal in pokazal na Evgena:

»Najprej hočem zaslišati tega gospoda.«

Evgen in vsi smo izjavili, da smo prišli na okrožno učiteljsko konferenco v Horino, da smo se po konferenci razgovarjali s horinskimi kmeti in z delavci iz steklarne, da nismo na kolodvoru Borovenka z nikomur govorili o politiki in da ne vemo, zakaj so nas napadli. O vsebini svojih govorov smo predlagali, da naj zasliši kmete, ki so nas poslušali.

Po zaslišanju nam je izjavil, da nas bo vse obtožil po paragrafu 129 (ščuvanje k izpremembi obstoječega državnega reda) in da nas mora radi nevarnosti pobega zapreti.

Izdal je zaporno povelje, ki smo ga vsi podpisali, in potem smo slišali s čuvstvom velikega olajšanja:

»S prihodnjim vlakom vas bodo odpeljali v novgorodske zapore.«

Toda ko je prišel vlak in ko je množica izvedela, da nas hočejo odpeljati v mesto, je obstopila železniški tir in nam zaprla pot do vagonov. Častnik je ukazal vojakom, da gredo na tir in da napravijo špalir od vrat do vagona. Toda naval množice je pretrgal verigo sivih plaščev. Častnik je ukazal vojakom, da zopet napravijo verigo. Drug drugega so prijeli pod roke in napravili tako živ obroč okrog nas sedmih — Evgena, tovarišev iz Novgoroda, Čučina, obeh učiteljev in mene. Tako zavarovani smo se s težavo prerili do vagona skozi divjo množico, ki se je zdela v nočni temini neskončna kot morje.

Odkazali so nam dva oddelka. Pred vrata vsakega oddelka se je postavil vojak; vojaške uniforme so bile videti tudi na hodniku.

Žvižg — in vlak se je začel premikati.

KRIZA SOCIALNE POLITIKE

Socialna politika je sestavni del politike. Njeno strukturo določa zatorej bistvo splošne politike. Kakor se izpreminja splošna, tako se izpreminja socialna politika.

Ves socialno-politični razvoj povojne dobe potrjuje pravilnost te trditve. Versajska mirovna pogodba predstavlja sicer poskus, da postane socialna politika absolutna. V uvodu 13. dela versajske pogodbe beremo, da je mogoč splošen mir samo na podlagi »socialne pravičnosti«. Vprašanje te socialne pravičnosti ima v versajski pogodbi isto važnost kakor verski problemi v mirovnih pogodbah prejšnjih stoletij. Iz te etične utemeljitve socialne politike v versajski pogodbi pa niso sledile konsekvence v praksi. Mednarodni urad dela, ki so ga ustanovili za uresničenje »socialne pravičnosti«, ni nobena suverena ustanova, kakor tudi ni neodvisna ustanova »zveze narodov«. Kot prej so ostale tudi poslej posamezne države suverene nosilke socialne politike. Sklepi mednarodnih delovnih konferenc dobé zakonito moč šele tedaj, ko jih sprejmejo posamezne države. Dejansko se pa izvajajo tudi po sprejetju le tedaj, če so delavske organizacije v vsaki državi toliko močne, da izposlujejo izvajanje dotičnega zakona.

Takoj po končani svetovni vojni je večina držav sprejemala vedno nove socialne zakone. To je bila posledica tedanjega revolucionarnega vala. Države so hotele z mednarodnimi socialno-političnimi pogodbami zajezi val komunizma. Za sprejem teh zakonov torej ni bila odločilna ideja »socialne pravičnosti«, temveč merodajni so bili državno-politični razlogi.

Potem je vedno bolj pojenjavala pripravljenost posameznih držav za ratifikacijo mednarodnih socialno-političnih konvencij. Število ratifikacij v l. 1930 je znašalo samo 44 proti 79 v l. 1929. Med temi 44 ratifikacijami je samo irskih 11. Na vse druge člane mednarodnega urada dela odpade torej le 27 ratifikacij. Skrajno nezadovoljivo število. »Ali je minilo navdušeno prepričanje prve povojne dobe? Ali je odpovedala misel socialne pravičnosti?«, se vprašuje direktor mednarodnega urada dela Albert Thomas. Odgovor, ki si ga sam daje, ni razveseljiv. Kajti vsako novo mednarodno socialno-politično obveznost smatrajo posamezne države le za oviro na poti k svoji okrepitvi, dokler ni izdatne mednarodne pomoči.

Kakor mednarodni, tako prede trda tudi socialni politiki v posameznih državah. Delodajalci pravijo, da so previsoka bremena socialnega zavarovanja, osporavajo celotno zgradbo socialne politike, predlagajo znižanje dajatev za socialno-politične ustanove. In take stvari se godé prav po vseh evropskih državah.

Pri nas doma je mnogo ljudi prevzela zmotna misel o preveliki moči n. pr. Delavske zbornice. Delavska zbornica je pač socialno-politična ustanova s posredovalno vlogo. Koliko lahko koristi in koliko ne, ni odvisno od nje. Urad je urad in socialno-politični urad spada tudi med urade.

Glavno pa je bilo, je in bo živo gibanje, razmerje in aktivnost posameznih družabnih sil.

LEONHARD FRANK:

OD TREH MILIJONOV TRIJE

3. nadaljevanje. — Prevaja Talpa

III.

Potniki, ki so potovali v podpalubju, so bili že v spalnici. Mnogi niso spali. Tudi steklenooki in krojač sta zbudena in bogu vdana ležala na hrbtu in se nista upala niti ganiti. Da bi mogel biti človek lačen, tega nista mogla več razumeti. Že sama misel na račjo pečenko bi jima bila nekaj strašnega. Bila sta zelena v obraz in želela sta si smrti.

Vedno znova se je opotekla kaka temna postava ven h krmi in se je sklonila naprej, kakor bi šepetala morju skrivnost, ki je ne sme nihče drugi na svetu izvedeti.

Noč je bila mila. Pisarju, ki je sedel na krovu, se je zdelo, da je samcat v samotnem mestnem parku. Nad njim so se lesketale zvezde, ob nogah pa mu je ležal koštrunček; gobec je položil — kakor zmeraj, kadar je bil zadovoljen — med prednje tace.

Slišala sta tiho šumenje vode, ki je polzela ob parniku; temni, neslišni tek stroja sta občutila samo v krvi. Pisar ni videl morja in vkljub temu je čutil daljino.

Zgoraj na krovu prvega razreda se je komaj slišno in daljno oglasil saksofon — kakor da bi zvezde igrale tango; nekje blizu pisarja je mornar z orglicami tiho spremljal melodijo.

»Pojdi, greva domov!«

Koštrunček je dvignil glavo, se stegnil in vstal. Noč je postala svetlejša. Daleč spredaj pred svetlobo, ki so jo metale ladjine svetilke na rahlo vzburko vodno gladino, se je lesketalo morje.

Šla sta domov mimo višje ležečega poveljniškega mostiča in prostrane spalnice za nameščence. Pot je bila dolga, polna temnih kotov in kakor noč črnih senc.

Mornar, ki je igral na orglice, je negibno sedel na zvitku vrvi. Daleč spredaj se je svetil moder svetlobni žarek. Tam je hišica za brezžično brzojavljenje, je menil pisar.

Minute sta hodila ob temni steni, ki se je vzpenjala kakor hišni zid. Kmalu morata dospeti na trg, kjer je rotovž in pred njim vodnjak. Pisarju se je zdelo, da že sliši šumljanje vode.

Zaspana sta prišla do stopnišča. Le, da to ni vodilo navzgor v hišo, marveč navzdol v ladjin trebuh.

Zjutraj je bilo morje kakor umito, bleščeče zrcalo, dovolj veliko, da bi se mogli v njem naenkrat ogledati vsi ljudje, kar jih je na zemlji, če bi le bilo poševno postavljeno. Brezkončna sled, ki jo je ladja orala v vodno gladino, je bila podobna brislci; zdelo se je, kakor da bi neki orjak s kosom mila — tako velikim kakor hiša — potegnil po bleščečem zrcalu.

Praznično je plula ladja po začrtani poti — kakor da bi polzela k daljnim svetovom.

Steklenooki je prvi splezal iz zaduhle spalnice na solnčni krov; nenadoma je postal močno žalosten in je pogledal v brezkončno daljino. Nepričakovano se je zavedel veličine svoje pustolovščine.

»V Nemčiji gotovo propademo in tam samo morda.« To je bilo prav gotovo res. Vkljub temu pa je bila izselitev v negotovost prekleto lahko-miselna. Doma bi počasi propadal, takorekoč iz navade; toda pri tem bi vsaj gledal znane hiše in ceste in ljudi, vso bedo in bi jo tudi sodoživljal do njenega grenkega konca; tu pa je stal pred nemo, orjaško uganko. Hudič vedi, kakšna pošast se skriva za njo. Toda sedaj se ni dalo več izpremeniti, radi njega se ladja ne bo obrnila.

Počasi je hodil steklenooki po krovu, na katerem še ni bilo ljudi, in je namenoma gledal v tla, samo da bi ne videl vsiljivega, razsežnega morja. Tako majhnega in izgubljenega se doma vendar ni čutil.

Zmeraj je bilo takole: Kadarkoli je postopal steklenooki, ko je bil še doma, po solnčnem rečjem obrežju in zagledal zvitek vrvi, je zmeraj sedel nanj; ko je bil popolnoma sam s seboj ob vodi, je takoj izginila vsa teža z njega in želel si ni prav ničesar več — kakor da bi se mu pri tem odkrila vsa skrivnost življenja.

Ko se je z globokim vzdihom usedel na veliki zvitek vrvi, ki ga je izsušilo solnce, ga je minila vsa malodušnost; nehote je pri tem dvignil nos v zrak, da bi občutil vonj po teru, ki je spadal k temu kakor moka h kruhu.

»Cigarete!« — le nanje se je še spomnil. Potem pa ni mislil niti čutil ničesar več: Bil je embrijo v materinem telesu zemlje, ki si ničesar ne želi.

Cigarete je prinesel krojač, ki je nekemu sotrpinu iz Češkoslovaške zlikal obleko in je kupil v kantini zavojček za petdeset pfenigov. »Po treh letih prvi prisluženi denar,« je rekel zadovoljno in obenem začudeno. »Kajpak je to prav prijetno.«

Ko so zažarele — koštrunček je ležal na solncu, moleč vse štiri od sebe —, se je izpolnil zmisel življenja do poslednje globine.

Štiri sto petdeset ljudi vsake starosti, med njimi dojenčki, ki so se rodili komaj teden dni pred odhodom, in osemdesetletni očetje in matere, ki so spremljali svoje, da bi jim ne bilo treba v zapuščenosti umreti, so se peljali v ladjinem podpalubju v obljubljeno deželo; v tisto deželo, ki so iz njenih pristanišč dnevno odhajale ladje, napolnjene z vračajočimi, ki so tam po dolgoletnih brezuspešnih bojih izgubili vsako upanje in se brez-

upni in poraženi vračali v domovino, od katere prav tako niso ničesar več pričakovali.

Že se je izpremenil krov v pester zemljevid Evrope; tvorili so ga pripadniki vseh evropskih narodov, ki so se že na zunaj in po jeziku ločili med seboj in ki so v gručah sedeli in ležali. V sredini, pri zvitku vrvi, je bila Nemčija.

Vsi so se pečali z istimi malimi vsakdanjostmi kakor v domovini: dojenčke so čistili in nanovo povijali, v črno okajene pipe so počasi tlačili tobak, iz ogromnih paketov so odvijali klobase, jabolka in hlebce, ki so jih družinski očetje, ki so imeli tu prav tako besedo kakor doma, očetovsko razdeljevali med svoje. Mlada vaška dekleta so se oklenila druga druge in se sprehajala kakor ob nedeljah po cesti; stopila so preko nog nekega kmeta, ki si je obuval sveže obojke, in so se hehetajoč ozirale za nemškim kmetiškim fantom, ki se je že dolgo trudil, da bi si, gledajoč se v malo aluminjasto zrcalo, razčesal uporne, kakor slama rumene lase v prečko. Domovina je plavala z njimi. Samo neki češki dolgin je že dvakrat vstal, da bi si ogledal morje, ki ga Češkoslovaška nima.

Gruča Rusov, prav nič podobnih ne delavcem ne kmetom, je živahno in s kretnjami razpravljala — kakor v kavarni. In na močni, pokončni vetrilnik, ki je vlekel sveži zrak v spalnico, se je sredi rojakov naslanjal neki Šved, ki je tiho igral na harmoniko. Okoli njega so se v polkrogu postavili otroci.

»Sta že tu!« je vprašal pisar, ki je prekoračil meje Nemčije in stopil k zvitku vrvi.

Obadva sta samo malo pomežiknila in sta zopet brez vsake želje dremala dalje.

Pisar je hodil počasi sem in tja med zvitkom vrvi in živahno razpravljajočimi Rusi, izmed katerih jih je zmeraj po več naenkrat govorilo. Samo eden je molčal, gledal v tla, zmeraj na isto mesto, ki ga je zopet in zopet preprečkal pisar s svojimi nogami.

Končno je dvignil pogled in je nenadoma mislil, da vidi samega sebe hoditi sem ter tja in istočasno zopet mirno sedeti na mestu; tako strašno podoben mu je bil pisar. Dvojčka, drug drugemu v vsem enaka, bi si ne mogla biti bolj podobna.

In ko je še bulil v svojega dvojnika, so ga zopet obšle težke misli, ki so jih zopet prekrizale pisarjeve noge.

Češki dolgin je stal ob ograji in je gledal skozi staromodni daljnogled, skozi katerega je gledal kot deček že njegov oče. Daleč tam zunaj je zagledal kakor muho majčkeno piko.

»Po je Cap Polonia, ki se vrača iz Buenos Airesa v Evropo,« je rekel neki mornar, ki se je pri tem prijazno zarežal. »Enaindvajsettisočtonski parnik!«

V daljavi je ležala tik nad vodno gladino komaj vidna plast soparice; v bližini je bilo morje še jasno, toda sedaj se ni več bleščalo v zeleni, marveč v rumenosivi barvi.

Čeh je zopet dvignil meter dolgi daljnogled, ga skrajšal, podaljševal, vrtil in privijal, a muhe ni mogel več najti.

Tedaj pa je iz gruče Čehov zakričala neka ženska: »Moj oče! Moj oče!« In se je v joku sesedla.

Nekaj sekund preje je osemdesetletni starec sedel še mirno in kadeč na zaboju; sedaj je ležal brezgibno na tleh. Bil je mrtev. S pipo v ustih se je nenadoma zgrudil.

Snahin jok in otroško tuljenje, pomešano z glasovi iz Švedove harmonike, sta prodirala krog, ki se je takoj zbral okoli mrliča. Odnegli so ga proč, mimo Šveda. Šele sedaj je harmonika utihnila.

Mornar se je vrnil. »Ponoči ga bodo vrgli v morje.«

»Koga?« je vprašal Čeh, ne da bi odstavil daljnogled.

»Mrliča! Starca z barvastim telovnikom!«

»Moj oče?« Spustil je daljnogled iz rok in je z opotekajočimi koraki odhitel za možmi, ki so nesli mrliča v mrtvašnico.

Soparica, ki je ležala nad vodno gladino, se je zgostila in razširila, ladja je plula skozi njo; sto metrov spredaj ni bilo morja več videti in za soparo je zrasla visoka meglena stena.

Pisar se je usedel. In ker je zvitek vrvi okrogel, je gledal vsak v drugo stran.

Poveljniški mostič se je videl komaj še v nedoločenih obrisih. Povelja iz bližine so zvenela, kakor bi prihajala od daleč. Dva mornarja sta hitela mimo in takoj nato še trije v tekur. Zdelo se je, da je obtičala ladja v vati. Morje in nebo in celó krov prvega razreda so izginili v megli. Krog in krog je bilo vse belo. Ladja je vozila počasi.

Tedaj pa so vsi poskočili z zvitka vrvi: tik nad njimi, na poveljniškem mostiču, kjer so častniki, ki so imeli dnevno službo, z mirnimi kretnjami in molče stregli aparaturi, je nenadoma zatulila sirena v meglo, da je pretreslo mozeg.

V sekundi se je izpremenila vsa slika na krovu: vsi so skočili kvišku. Bliskoma se je vseh polastil strah. Tudi tisti, ki še nikoli niso potovali po morju in ki niso vedeli, kako nevarna je megla na odprtem morju, so čutili nevarnost. Rusi so molčali. Neka ženska je zakričala. Zvonec je vabil h kosilu. Nihče ni šel navzdol. Vsi so povpraševali in govorili vseprek. V kratkih presledkih je tulila sirena.

V tišino, ki so v njej stali vsi kakor prikazni, je od daleč odgovorila Cap Polonia.

Vsa ogromna ladja se je stresla, pisar je izgubil ravnotežje, se je sedel na zvitek vrvi in je občepel na njem. Ladja je stala. V še krajših presledkih sta si obe ladji izmenjavali svarilna znamenja.

Ogromna, temna pošast se je izluščila iz teme: V razdalji samo dvajsetih metrov je plula Cap Polonia tiho mimo in je nekaj sekund pozneje zopet izginila v megli.

Nežive pošasti so se zopet zganile. Stroji so začeli teči, komaj občuten drget je stresel vso ladjo. Sirena je za Cap Polonijo še enkrat zatulila, in to tuljenje je bobnelo v ušesih potnikov, ki jih je strah zapustil, kakor zmagoslavni pozdrav. Ladja se je začela zopet premikati.

Vsi trije so mislili in čutili isto: da niso bili nič več tako do smrti utrujeni kakor takrat, ko so se rešili iz kupa slame pred smrtjo in ko so rekli: Sedaj bi že pretrpeli, sedaj bi nam bilo bolje. Šele sedaj so se nenadoma zavedli, da se je neopažno vtihotapilo vanje upanje in je pognalo že bujne cvetove.

Ko so sedeli pri kosilu, je korakal mornar iskajoč ob mizi in je dospel do pisarja. Z istim prijaznim režanjem, s katerim je rekel češkemu dolginu: To je Cap Polonia, je rekel pisarju: »Tako morate z mano h kapitanu,« in ga je prijel s palcem in kazalcem za rokav.

Pisar je takoj mislil, da z bankovcem za tisoč funtov ni nekaj v redu. »Prosim!« je rekel in je vstal. »Prosim!« Glava mu je bila krvavo rdeča.

Steklenooki in krojač sta izgubila vsak tek. Tudi ta dva sta mislila na pravljični bankovec. Pravljičje je bilo torej sedaj konec.

»In kje so vaši pravi papirji?« Kapitan je zopet položil pisarjev potni list predse na mizo in je še enkrat s poudarkom potrkal s sredincem po njem. »Tele tu ste si priskrbeli v Hamburgu. Že poznam take tovarne za potne liste.«

»Jaz ne poznam nobene tovarne za potne liste. To so moji papirji ... Saj lahko povprašate, saj imate radio na ladji.«

»Nisem vas vprašal za nasvet, rajši mi odgovorite.«

»Saj hočem. Ničesar mi ni treba prikrivati.« Odkar je pisar vedel, da ne gre za bankovec, se je dobro počutil. »Kar vprašajte! Na vse vam bom odgovoril.«

»Kam ste torej dali sto osemdeset tisoč mark?«

»Visoka vsota, gospod kapitan! Žal, je nimam in tudi nič ne vem o njej.«

Kapitan mu je pokazal brezžično fotografijo, ki jo je ladjin telegraf komaj pred desetimi minutami sprejel. »Ali ste to vi?«

»To sem jaz. Brez dvoma!« je rekel radovoljno pisar, ki mu je v istem trenutku postalo jasno, da je slika predstavljala Rusa. »Jaz in nihče drugi! ... Slika je celo zelo podobna.« Vrnil jo je in se smehljaj.

»Nu, in?«

»Nič in, gospod kapitan!«

Tudi kapitan se je smehljaj. Bil je zelo eleganten in še mlad. »Vi menda še ne veste, kaj vas čaka, sicer bi ne bili tako veseli.«

Mornar, ki je stal poleg, se je prijazno režal.

Tudi pisar je bil najboljše volje. »Trdite, da imam sto osemdeset tisoč mark. Potemtakem bi moral biti samo zato žalosten, ker jih nimam.«

»Nu, potem pa moramo počasi malo preiskati. Sicer to ni moja naloga. Toda zadeva me zanima ... Torej: čemu se peljete v Južno Ameriko? Ali imate tam sorodnike? Ali hočete stopiti v službo? Oziroma, kaj name-ravate? Pripovedujte!«

»Potem pa moram tudi jaz poseči malo nazaj,« je rekel pisar in je pripovedoval, kako se je s svojima prijateljema nekega dne s sedemdesetimi pfenigi v žepu po letih brezposelnosti meni nič tebi nič napotil v svet, brez upanja in cilja; opisoval je zelo nazorno lakoto druge in tretje stopnje in, kako se je ravnal, da bi njegova prijatelja sama od sebe spoznala, da ne preostane nič drugega, kakor da se izselijo. »No, in končno sta začela sama o tem govoriti. Kaj pa bi naj tudi počeli?«

»Kje pa ste dobili ali ... vzeli potnino?«

Pisarju je postalo toplo. »To pa je zopet druga stvar. Če hočete — pravi čudež!« In je opisal prizor ob parkovi ograji.

Mornar, ki je že ves svet prejadral in nikoli še kaj takega niti slišal ni, je začel debelo gledati.

Kapitan je vsakemu stavku z zanimanjem prikimal. In pri nazornem opisovanju, zakaj je plačal Anglež natararju za frankfurtsko klobasico tisoč funtov, se je povrhu še veselo in začudeno nasmehnil.

Ko pa je pisar slikovito pripovedoval: »Nu, in tedaj je vzel natararju bankovec iz rok in ga je takoj pomolil meni, takole prek rame,« se je kapitan zopet zavedel.

»To je res prav čedna zgodba in celo prav dobro ste jo pripovedovali. Vendar pa menda ne pričakujete, da bi vam jo verjel?«

»Da, takole prek rame! Poglejte: takole! In pri tem se je še naprej pogovarjal z drugim gospodom. Niti pogledal me ni ... Nu, jaz sem jo seveda takoj popihal. To je vendar jasno.«

»Res, prav čedna zgodba!«

»Kajne, kaj takega se v vsem življenju ne ponovi več.«

»Celo malo prečedna! ... Torej, v Rio de Janeiru vas izročim in s prvo ladjo, ki bo odplula, vas bodo prepeljali zopet v Hamburg. Svojo zgodbo pa pripovedujte potem hamburškemu sodniku. Ne vem pa, ali vam jo bo verjel.«

»S tem me boste brez potrebe samo onesrečili. Kajti nič se ne bo izkazalo. Prav nič! Sodnik bo takoj spoznal, da nimam prav nič opraviiti s tistimi sto osemdeset tisoči markami.«

»No, potem je pa itak dobro za vas.«

»Toda kje naj potem dobim zopet potnino?«

»O, boste že zopet našli kakega takega Angleža, ki meni nič tebi nič razdaja bankovce za tisoč funtov, takole prek rame.«

Pisar je potreboval nekaj sekund, da je potlačil jezo: »Veste kaj, gospod kapitan, iz berača se je lahko norčevati. Toda biti takle berač in se vrhu tega še prebijati skozi življenje, to pa je po mojih mislih še malo težje, kakor biti kapitan na tako veliki ladji.«

»Tiho!«

»Tako! In sedaj me radi mene lahko odvedete!«

»Fant, jaz ti bom pokazal.«

»Da, da, ljudi mučiti — to znate. Drugega pa ne znate.«

Samo pokazati bi mu bilo treba na Rusa in bil bi prost. Toda pisar ni mogel prenašati, če mu je delal kdo krivico. Tedaj je postal trmast in ni hotel več govoriti.

Vest, da je pisar poneveril sto osemdeset tisoč mark in da so ga prišli, je šla od ust do ust; tudi Rus jo je izvedel, še preden je stopil pisar v kapitanovo kabino.

Rus, ki je vedel, da mu je nemogoče zapustiti ladjo, preden ne bodo spoznali zmote, in ki je upal, da bo s prostovoljnim priznanjem svoj položaj izboljšal, je odšel h kapitanu.

S tremi gospodi je ustanovil mehanično čevljarstvo popravljalnico, ki je imela v raznih berlinskih okrajih tri in dvajset podružnic. Visoke najemnine, dragi stroji in predvsem dejstvo, da si v tistem času mnogi Berlinčani tudi takrat niso dali popraviti čevljev, ko so jim bili podplati že preluknjani, — vse to in pa poizkusi, da bi z menicami in nekritimi čeki premagali krizo, je povzročilo sleparski bankrot s sto osemdeset tisoč markami pasiv.

S ponarejenimi papirji, ki si jih je priskrbel v Hamburgu, je skušal uteči dvema letoma ječe. Sedaj pa je o vsem tem pripovedoval kapitanu; pripovedoval je stvarno in s fatalizmom moža, ki sicer ve, da je pravi vzrok njegove krivde v gospodarskih razmerah, ki pa jih niti preveč ne poudarja, zavedajoč se, da mu niti to ne more več pomagati.

Pisar je videl sedaj v kapitanu poraženca, mrtvaka, z mrtvaki pa se ni pisar nikoli bil. Z izbrano vljudnostjo v glasu in pogledu je vprašal: »Ali mi dovolite, da sedaj grem?«

Kapitan je pokimal. Najprej je samo njegov pogled izražal simpatijo. Potem pa je vendarle vprašal: »Torej mi odpustčate?«

»Oh,« je rekel pisar, »meni je le žal tegale moža.«

»Nja, tu se ne da nič pomagati... Ali imate morda še kaj denarja pri sebi?«

Pisar ni slišal več odgovora, bil je že zunaj. Ko je prišel na krov, je videl, da je megla izginila, kakor bi je nikoli ne bilo. Svet se je kopal v solncu. V daljni daljini, skoroda že na obzoru, so se svetlikali kovinasti deli Cap Polonije, tako jasen je bil vsenaokrog nebesni svod.

Udobno se je usedel na vlaknasti zvitek in je ponovil željno vprašujočima prijateljema pogovor s kapitanom.

»Doma bi nam nihče ne prisodil, da bi mogli zakriviti sleparski bankrot s sto osemdeset tisoč markami pasiv. Nam ne! To je vendarle že nekak napredek,« je zaključil.

Veriga bleščečih dni in svetlih noči se je potapljala za ladjo v zmeraj enako morje. Tedni na morju so trajali leta in so nato nepričakovano minuli kakor tih dan.

V čuvstvu trojice ni bilo več mesta za Evropo. Vožnja k novemu začetku je bila slovo od preteklosti, Evropa se je zagnila v tako daljno daljino, da se je niti predstavljati ni dalo.

Še je bila obala drugega sveta silno daleč. Vendar pa so noči že na poseben način dišale in zdele so se prenasičene s toploto. Oblekli so bele obleke in so vdihavali novi zrak, ki jih je toplo objemal, in v katerem so pozabili na preteklost.

Živel so že novo življenje in vse je bilo samo po sebi razumljivo. Riba, ki je neko noč, ki so jo preživel na prostem pri zvitku vrvi, preskočila ladjino ograjo, — se jim ni zdela nič posebnega. Že so vdihavali in doživljali sedanjost in zdelo se jim je, da je bilo zmeraj tako.

Nevzdržno je plula ladja dalje po svoji veliki poti in je prispela nekoga čudovito jasnega jutra v zaliv Rio de Janeira.

Brezštevilne barke, natovorjene z bananami in oranžami, so križarile po vodi, vodili so jih majhni temnopolti Braziljanci in Zamorci, ki so vsevprek kričali. Iz pokrajine, vse ožarjene od solnca, so se svetlikale rumeno in roza prepleskane mestne hiše; v daljavi pa so se izgubljali sinji griči.

Ko je bila ladja zasidrana, je prišel mlad častnik in je izročil pisarju kapitanovo pismo; v njem je bilo dvajset pezov in stavek: Če želi, stopi lahko na suho in si ogleda Rio de Janeiro. To je bilo priznanje, ker se je pisar tako dobro obnašal.

Peljali so se na suho. Steklenooki je imel koštrunčka privezanega na vrvi.

Prišel je trenutek, ko so stopili na tla Južne Amerike. Nehote so se spogledali. Steklenooki je sredi pristaniškega vrveža pokleknil na eno koleno, brez pravega vzroka pobral s kazalcem in palcem kamenček, ga vrtil in obračal in ga zopet varno položil nazaj.

Nekoč se je postavil pisar na zvitek vrvi, se hitro obrnil krog sebe in je, stoječ natančno v središču sveta, opazoval ogromni krog obzorja. Tam pri zvitku vrvi, pri onem malem krogu sredi ogromnega kroga, so preživeli dolge in tihe dneve; sedaj pa so se sprehajali po tropskem mestu, ki je v njem zvenelo in plalo življenje v svoji najživopisnejši in najglasnejši podobi.

Ceste so bile polne ljudi, ki so postajali ali se počasi prestopali in se takoj zopet ustavljali, a svoje besede so poudarjali s širokimi in vročičnimi

kretnjami. Vse, kar se je tu dogajalo, ni imelo določenega namena, — tako se je vsaj zdelo —, marveč vse se je dogajalo radi zabave. Tudi avtomobili, ki so prevažali blago in ki so dirjali po cestah, da je bilo kar nevarno, so bili podobni vozilom za zabavo.

Pred neko ogromno, roza prepleskano in položeno palačo, ki se je bleščala kakor sklenina, je stalo desetletno zamorsko dekletce, ki je ponudilo trojici cukrenino v nakup; pri tem je tudi sama sesala cukreno paličico, ki jo je imela v smehljajočih se ustih.

Solnce je pripekalo. Zavili so v ozko, senčnato hladno stransko ulico. Tu ni bilo nikogar. Vrata so bila menda na drugi strani hiš; na tej strani so bila samo slepa okna in nizki vhodi v kleti brez vrat.

Sedli so na vrhno stopnico nekega stopnišča, ki je vodilo navzdol v klet. Iz nje je vel hlad.

»Podnebu se moramo, kajpak, šele privaditi.«

»V tej deželi raste kakor hiša visoko praprotje in okoli dreves se ovijajo krasne orhideje — prav tako bujno kakor okoli našega drevja bršljan,« je rekel steklenooki sanjavo. »O tem sem bral.«

Tedaj pa je pridirjal k trojici Rus, ki je imel na hrbtu zvezane roke. Pisar je takoj poskočil, Rus pa je izginil v kleti.

Že sta prihitela tudi dva stražnika. Pisar je živahno in vznemirjeno pokazal na levo v prečno ulico: »Tjakajle, tamle notri!« Sledila sta v smeri kazalca in že ju ni bilo več.

Najprej si niso vedeli pomagati z jekleno verižico, s katero so bile zvezane roke. Toda Rus je imel v telovnikovem žepu pilico za nohtove. Pisar je začel piliti. Druga dva sta sedela zopet zgoraj na kameniti stopnici in sta oprezovala.

Pila ni bila na ožjih plateh nažlebljena in pisar, ki mu je pot kar curkoma lil, se je moral več kakor uro mučiti. Potem pa sta oba svetovna brata prispela po kletnih stopnicah navzgor.

»In sedaj?« je vprašal pisar.

»Izkazne listine tu niso ravno tako potrebne... Toda denar! Popolnoma suh sem. Vse so mi vzeli.«

S težkim, z zelo težkim srcem mu je dal pisar dvajset pezov in rekel: »Če bi vas ne bilo, bi tudi tega denarja ne dobil.«

Ne da bi pri hoji opletal z rokami, zibajoč se — prav tako kakor pisar — samo v kolkih, je zdrknil Rus vzdolž vrste slepih oken in je utonil v vrvežu glavne ulice.

»Če kot inozemec osvobodiš v tujini ujetnika, ni, kajpak, brez nevarnosti. Menim, da je bolje...«

»Kajpak!« ga je smejé prekinil docela izčrpani pisar. »Tudi jaz menim, da je bolje.«

Odšli so takoj v пристanišče in se odpeljali na ladjo, ki je proti pol dnevu zapustila Rio in priplula pet dni kasneje v пристanišče Buenos Airesa.

(Dalje prihodnjič.)

KNJIGE IN KNJIŽNICE

Dr. Andrej Gosar, Razprave o družbi in družabnem življenju, založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 213 strani. — Gosar je užival in menda še uživa sloves slovenskega katoliškega poznavalca in teoretika družabnih in gospodarskih problemov. Na ljubljanski univerzi redno predava o teh vprašanjih. Ta knjiga je zbirka njegovih raznih razprav.

Človek se čudi, kako more tak sloves uživajoči človek napisati in izdati v l. 1932. delo, ki je polno zmot, naivnih trditev in ki vsaj nekaj pomeni le tam, kjer pisatelj citira.

Ne bomo posvečali tem razpravam dolge polemične razprave, ker je niso vredne. Da navedemo za dokaz samo nekaj posameznosti.

Ko govori na strani 13. in 14. o razredih v moderni človeški družbi, pravi Gosar:

»V sedanji dobi... pa stopata vedno bolj v ospredje... druga dva velika sloja. Prvega tvorijo premožni delodajalci, oziroma splošno tako zvali kapitalistični krogi. Drugi glavni sloj današnje družbe pa sestoji iz množice **nemaničev**, predvsem siromašnih delavcev, **ki nimajo drugega kot kopo otrok** (podčrtali mi). Odtod tudi nazivljemo ta sloj navadno s tujim izrazom **proletarski sloj**.« Za Gosarja so torej proletarci siromašni delavci, ki nimajo drugega kot kopo otrok. Potemtakem ni proletarec n. pr. dobro plačan litograf, ki je brez kope otrok ali celo brez otrok. Res imenitna definicija! Gosar se za tako definicijo opira na prvotni pomen latinske besede *proles* = *poto-mec*; toda tudi v starem Rimu je že pomenjal *proles* človeka, ki ni mogel plačati državi nobenih davkov, temveč ji je služil le s svojimi otroki — zlasti za vojno. V moderni družbi je pa obveljala za proletariat definicija, da je to razred meznih delavcev, ki se preživljajo le s prodajanjem svoje delovne moči in ki ne posedujejo kapitala v katerikoli obliki ter so tako navezani le na prodajo svoje delovne moči.

Pri opisovanju moderne družbe zamenjava avtor gospodarstvo z različnimi duhovnimi pojavi in poglavje o kapitalizmu konča:

»Zato smemo materialističnega duha označiti kot eno najbolj splošnih in najglobljih ran moderne človeške družbe.« (Str. 33.)

Torej materialistično mišljenje je po Gosarjevem mnenju najhujše zlo, ne pa na gotov način razdeljene dobrine in sam ustroj družbe. Več filozofiranja in fraz — pa bo socialno vprašanje rešeno!

Za ustvaritev novega načina človeškega družabnega življenja so po pisateljevem mnenju največje težkoče v razmerju do boga. Tako pravi na str. 34:

»Tisti, ki ne priznavajo Boga nad seboj, tisti, ki ne mislijo na posmrtno življenje, imajo čisto drugačne nazore o tem.« Zato pravi, da se njihove težnje ne bodo dale spraviti v sklad s težnjami kristjanov. — Mi smo pa prepričani, da se radi boga in radi neumrjoče duše ne bodo ljudje ustavljali prestopiti nov prag v človeški zgodovini.

Marksistični program za ureditev človeške družbe seveda odklanja, ker ga kajpak mora odklanjati in ker ga ne razume. Zamenjava ga z vmešavanjem države v zadeve posameznikov med svetovno vojno.

Potem pa oznani svojo rešitev socialnega vprašanja, ki obstoji v samih imenitnih zadevah:

»Načelo stanovske vzajemnosti je temeljna misel, na katero moramo opreti vse svoje poskuse, da bi človeško družbo prav in dobro uredili.« Fašizem v Italiji je že preizkusil to »temeljno misel« in menda vsakdo ve, s kakim uspehom.

Druga rešitev je:

»Človek mora upreti svoj pogled navzgor k svojemu Stvarniku.« To upiranje pogleda priporoča pisec kot rešitev zato, ker pravi, da »če je današnji družabni red slab, tedaj je slab zaradi tega, ker so slabi ljudje, ker se je v duševnost ljudi zajedlo materialistično mišljenje.« Treba torej, da pridejo n. pr. v mednarodni vžigalčni trust ljudje »s pogledi navzgor«, pa smo že na dobrem.

Tretja rešitev je:

»... je treba poglobiti in izpopolniti družinsko, stanovsko, domače, vaško in občinsko, zadržno in društveno življenje.« Tako se vrsté še nadaljnje rešitve, ki se niti ne približajo bistvu družabne preobrazbe in ki zamenjavajo vzroke s posledicami.

Vse take »rešitve« imenuje Gosar krščanski socializem. Kaj je zanj krščanski socializem? »Krščanski socializem pomenja prehod iz krščansko-socialne teorije v prakso. Kdor je kristjan, mora biti za slednje.« In kaj je s tem povedanega. Nič!

S tako knjigo pisatelj ne bo osrečil človeštva. Edino eno prorokovanje se je menda pisatelju posrečilo in sicer na strani 101—102, ko govori o nalogah svojih somišljenikov in ko potem pravi o sebi in o svojih:

»Razmere, v katerih živimo, zahtevajo od nas jasnosti in odločnosti... če ne,... bo neizogibni vihar tudi z nami pometel.«

V prepričanju, da bo res pometel z njimi, naj končam s to oceno.

Miško Kranjec, Težaki, založila in izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani. — Čeprav nam založba ni poslala te knjige v oceno — v nasprotju z drugimi slov. založbami nam ta še vedno ne pošilja svojih knjig v oceno — jo hočemo oceniti, ker je to po dolgi vrsti prevodov zopet originalno delo mladega pisatelja iz Prekmurja. Miško Kranjec zna pripovedovati, v njem ni nič onega bolnega, česar ima v izobilju večina mladih slovenskih pesnikov in pisateljev. Avtor je narisal življenje prekmurskih težakov — bivših tlačanov, ki so prišli do malih parcel zemlje in do svojih bajt. Oskrbnik Karči naj bi bil nasprotni pol težakom in dekle Nuša pa razpotje za oskrbnika. Vendar moram reči, da socialna plat življenja teh težakov in socialna nasprotstva niso podana izrazito, temveč so celo zabrisana. Je to mnogo boljša povest iz kmečkega življenja, kakor smo jih vajeni v slovenski literaturi, toda tudi nad njo se ne moremo ogrevati. Miško Kranjec pripravlja, kakor je izjavil v »Jutru«, nove povesti in romane. Z radovednostjo jih pričakujemo. Zdi se nam pa, da ne bo pokazal znatnega napredka, če ima za smernico geslo »Nazaj k zemlji!« — za katero se navdušuje v 61. številu »Jutra«. Kajti v tem geslu gotovo ni bistvo socialnega vprašanja na sedanji razvojni stopnji.

B. Traven, Mrtvaški brod. Preveo Jovan Popović. Izdanje Nolit, Beograd 1932. — Čeprav je naša »Svoboda« o tej knjigi že poročala (Talpa: Dvoje novih socialnih romanov, št. 7. iz l. 1931.), je vendar potrebno povedati o njej o priliki srbskohrvaškega prevoda še nekaj besed.

»Mrtvaški brod« je brezdvomno najboljša knjiga, kar jih je bilo prevedenih na naš jezik, in kritik mora uprav paziti, da ne piše o njej s prevelikim navdušenjem. Opisuje nam Londonove ljudi iz brezno, Gorkega ljudi z dna — opisuje nam celo bednejše ljudi, kakor sta jih opisovala ta dva pisatelja. Mornarji na mrtvaških ladjah so najmizernejša legija obupancev na globusu, so sodobne žrtve boga Moloha dvajsetega stoletja, ki se skromno imenuje kapitalizem... Travnovo delo nam opisuje ukrcanje teh obupancev, ki so brez dokumentov in domovine, na mrtvaške ladje in njihovo vožnjo v smrt radi — zavarovalnine, ki jo dobi paroplovna družba za staro in potopljeno ladjo.

Traven pa nam ne opisuje samo tega hladnega ekonomskega procesa, kakor bi ga n. pr. opisoval Ehrenburg. Prikaže nam plastično tudi življenje teh obupancev, njihovo trpljenje, njihovo potikanje in preganjanja, ki jih doživljajo. Družba jih je najprej brez njihove krivde vrgla na dno in jih nato eksploatira. Poleg vse bede, fatalizma in anarhističnega modrovanja nam slika Traven tudi tovariško sožitje teh živih mrličev; to tovariško sožitje ne obstoji v konvencionalnih ali sentimentalno-patetičnih frazah, marveč je to resnično tovarištvo, ki ga ustvarjata notranja potreba in težko življenje.

Travnov slog je bujen in sočen in njegova knjiga se bere kakor Londonovo delo. Skoroda bi mogli reči, da smo dobili s Travnom novega Jacka Londona, in sicer tistega Londona, ki je spisal »Železno peto«...

Travnov »Mrtvaški brod« pa ni samo močna umetniška interpretacija trpljenja mornarjev, nego je tudi silen protest proti vsemu, kar opisuje. Pisatelj nam da slutiti tudi izhod iz vsega trpljenja. Posamezne odlomke bi si lahko izpisali kot življenske formule novega in boljšega sveta...

Jovan Popović je odlično prevedel to delo, ki vsebuje mnogo uprav svojstvenih metafor, radi česar ga je tem težje prevesti. Prevajatelj je dobro rešil naloge, tako da je delo tudi v tem oziru na višini. Nolitova oprema je že splošno znana, fotomontaža Pavla Bihalyja pa je to pot prekosila s svojo sugestivno kompozicijo vse dosedanje.

Knjigo vsakemu najtopleje priporočamo. Vilko Ivanuša.

Delavec o Cankarjevi družbi.

Ob prvi izdaji knjig Cankarjeve družbe smo napisali na tem mestu svoje mnenje o knjigah. Poudarjali smo že takrat, da bodo knjige z vsakim letom boljše, in res naše pričakovanje se je uresničilo, pred nami leži tretja izdaja knjig Cankarjeve družbe, ki je po vsebini in opremi mnogo napredovala od dosedanjih izdanj C. D.; k uspehu je pripomoglo dobro vodstvo družbe in pravilno pojmovanje potreb delavske književnosti.

Mi vemo, lepa knjiga je kakor čist studenec, iz katerega črpa delavec svojo duševno hrano, svoje vzore, ki ga krepe v veselih in žalostnih dnevih življenja. To je moč ideje, kadar se ona pokaže v obliki lepe umetnosti. Umetnost deluje na človeka z neko posebno silo, prevzame mu srce in um — čutni in intelektualni del človeka. Ona ga preobrazuje, razčiščuje um, čuvstva, krepi mu duh, in vse to dela ne-

opaženo. Zato je le v pravi, resnični socialni umetnosti najčistejši užitek.

Ne bomo tu razpravljali o strujah v književnosti; za nas je prava tista umetnost, ki nas zagrabi, ki govori iz globin naše duše in ki poudarja naša hotenja; če je knjiga v tem duhu napisana, potem je naša.

Tudi to ni merodajno za nas, če je knjiga dobro napisana, a naj jo napiše kdorkoli hoče, nam je važen tudi dotični človek, ki knjigo napiše, če je res doživel, kar je napisal, da ni samo gledanje v nižine povzročilo delo. Ker socialna literatura zahteva tudi socialnega človeka. (Citajte J. Londona »Ljudje iz prepada«.)

Mnogo naših želja je C. D. uresničila, tako da nam ni samo dala, kar smo želeli, temveč z letošnjo izdajo nas je veselo presenetila.

Koledar C. D. Uredil Talpa. Predvsem poudarjamo, da je Koledar vzorno urejen, ilustracije Georgea Grossa in F. Mase-reela so v skladu z vsebino koledarja.

Med leposlovnimi prispevki je najbolj sodobna Seliškarjeva črtica »Tat Martin« in Vukova »Za kruhom«. Z veseljem beležimo tudi, da sta v Koledarju zastopana hrvatska prol. književnika Cesarec in Galogaža. Zadnji je urednik »Literature«, ki prinaša dobre prevode iz sodobne ruske proze. Mnogo je še drugih črtic, ki so večidel odlomki naših domačih sodrušnikov. Vsekakor je pa brez globljega doživljanja Cerkvenikova črtica »Piccolo« in za nas delavce nepomembna, ker danes ni čas za romantiko, danes je čas masin.

Omenimo naj tudi uspehi članek R. Golouha »Kako iz labirinta«. Golouha poznamo iz njegovih razprav v »Svobodi«. Med razpravami je poučna ona »O spolnih boleznih« in »Misli o vzgoji in kazni«. Zalostno je poročilo iz fašistične Italije, ki slika grozno trpljenje delavstva pod jarmom fašizma. Še dosti je razprav: vse sami prispevki naših priznanih sodrugov.

Priobčeno je tudi predavanje I. Cankarja »Slovensko ljudstvo in slov. kultura«, vsebina predavanja jasno kaže, kaj je bil Ivan Cankar. Za razumevanje Cankarja mora biti človek marksist ali pa nepokvarjen proletarec. Zato bi bilo v bodoče potrebno, da bi izšla v Koledarju poljudno pisana študija o Ivanu Cankarju.

Pesništvo zastopajo razen pesnika Klopčiča sami delavci in ne brez uspeha.

Škoda, da h Koledarju pisatelj Bratko Kreft ni ničesar prispeval, lanska njegova črtica »Povest o knjigi« je silno vplivala na nas.

Urednik Koledarja s. Talpa je pokazal, da pojmuje prav dobro, kake duševne hrane je treba delavstvu.

»Orači«. Spis. A. Cerkvenik. Precej je že napisal Cerkvenik, tako da smo letos pričakovali romana, kakršnega v resnici potrebujemo, žal, resnici na ljubo, moramo zapisati, da se nam naša velika želja ni izpolnila, želeli smo socialen roman močne vsebine, z vero v bodočnost proletarijata.

Tudi »Orači« so mišljeni kot socialen roman, vendar to ni... To je samo trenoten pogled v nižine, a ne v nižine rudarjev, steklarjev, kovinarjev in drugih delavcev, to je samo pogled v malo vas, kjer se vrši boj med župnikom in konzumi. »Orači« bi morali biti naš veliki socialen roman, roman kolektiva in bodočnosti, roman naš, ki delamo v potu svojega obraza, lačni, brez počitka... brez, nade...

Vsebina se razvija s filmsko brzino.

Socialen roman ne sme nikdar sloveti na malem erotičnem problemu, ker naše življenje je delo od zgodnjega jutra do pozne noči, naše hotenje je celo življenje, zaposleno s tem, kako priti iz te žalostne doline solz in trpljenja.

In knjiga? Ona je zato tu, da nam kaže cesto, po kateri bomo morali hoditi v bližnji bodočnosti.

»Zver se je prebudila«. L. O. Flaherty. To je kronika najtežjih dni človeštva, tu je realistično opisana svetovna vojna v vsej svoji grozoti in obenem drugi vojni roman v našem jeziku.

Tu uporablja Flaherty novi, trdi stil, v knjigi je notranje doživetje najposrednejši izraz dogodkov, ker vse te osebe v resnici žive.

Zato bo vsak od naših sodrugov in sodružic drhteč obračal vsako stran knjige, dokler je na koncu z grozo ne bo odložil.

Cankarjeva družba je imela srečno izbiro, kajti težko je dobiti danes delo, ki bi v bolj resničnem duhu obravnavalo svetovno vojno.

Delo je prevedel Talpa z razumevanjem in notranjim doživetjem.

»Po solnčni Španiji«. Spis. M. A. Nexö. C. D. ga je izdala z namenom, da seznani delavstvo s prirodnimi krasotami tujih dežel. Nexö je prol. pisatelj svetovnega slovesa, zato je tudi potopis pisan za nas. Prevedel ga je s. Ciril Štukelj.

Danes, v teh najtežjih dnevih, ko je kriza povsod povzročila revščino in glad, gleda vsak delavec, da dobi knjigo, ki ga bo bodrila in ki mu bo olajševala vsakdanje trpljenje.

Z veseljem bomo beležili, ko bo proletarska knjiga prišla v vsako podstrešno

izbico, in ko bomo lahko potrdili, kar je že davno nekje napisal pisatelj Kreft: Iz nizkih koč, iz tistih oken bo zasijalo novo življenje...

Mi pričakujemo z veseljem novega življenja, zato želimo, da se C. D. širi,

da postane naša prepotrebna književna matica.

Naj bodo omenjene vrstice dokaz našega veselja nad uspehom in razširjenjem Cankarjeve družbe.

Kolja (Rog. Slatina).

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

Prireditev slov. delavcev v S. Paulu — Brazilija.

Sao Paulo, Brazilija. Dne 19. decembra p. l. je tukajšnje delavsko slovensko kulturno društvo »Ornus« priredilo z društvom »Hrvatski izseljeniški dom« skupno lepo uspelo koncertno prireditev. Obe društvi sta podali deset točk. Prireditev se je otvorila s pesmijo »Bratje, le k solncu, k svobodi«, zapel je zbor Slov. kult. društva »Ornus«. Na programu so bile še tri druge pesmi: »Modro oko«, zapel je zbor »Hrv. izs. dom«; »Vas žrtve nesmrtni«, zapel zbor SKD »Ornus«. Ta pesem je med občinstvom zbudila največje zanimanje. Ob sklepu programa je zapel »Hrv. izs. dom« »Lahko noč«. Ostali program: deklamacije in dve igri, je bil tudi dobro podan. V odmorih je udarjal tamburaški zbor Hrv. prosv. in športnega društva »Sloga«.

Namen prireditve je bil zbližati tukajšnje slovenske in hrvatske delavce v

svrhu tesnejšega sodelovanja na kulturnem in podpornem polju.

Knjige »Cankarjeve družbe« so tudi letos prispele med nas. Priznati moramo, da so edino čisto zdravo čtivo, ki ga naši delavci priseljenci čitajo s posebnim zanimanjem. Upamo, da se bo število tukajšnjih naročnikov za knjige »Cankarjeve družbe« pomnožilo.

Mariborska podružnica »Svobode« je imela redni letni občni zbor 16. marca. Iz poročil je bilo razvidno, da naša podružnica stori največ za izobraževalno delo: priredila je nič manj kakor 22 predavanj z vseh področij znanosti, zlasti pa iz gospodarstva, razen tega pa je skupno z Medstrokovnim odborom organizirala tečaj za zaupnike, ki se vrši dvakrat tedensko in ki ga obiskuje redno petdeset sodrugov in sodružic. Izmed odsekov sta

najaktivnejša pevski, ki je priredil letos prav lep koncert, in sportni. Pri volitvah je bil izvoljen z malimi izpremembami prejšnji odbor, predsedstvo pa je prevzel s. Petejan.

Vič pri Ljubljani. — Proletariat, zaposlen v ljubljanskih tovarnah, stanuje večinoma na periferiji mesta (Moste, Šiška, Vič) in v okolici. Zato bi moralo biti tudi proletarsko kulturno delo najmočnejše na periferiji. Pa, žal, ni tako, ker je lenobe veliko, aktivni sodrugi so zaposleni na raznih straneh, skoraj nihče se pa noče posvetiti kulturni organizaciji. Tako smo imeli na Viču že večkrat agilno »Svobodo«, ki je pa zopet in zopet zaspala. Ista zgodba kot v Šiški. No, sedaj smo imeli občni zbor in smo sklenili, da se je treba od brezbriznosti in lenobe posloviti za vselej, da morajo sodelovati starejši in mlajši sodrugi, da moramo postati pokretaši in s pomočjo revije »Svoboda« buditi delavstvo. Sklep je resen in bomo vztrajali pri njem. Sestava novega odbora — sposobni starejši in mlajši sodrugi skupaj — obeta, da bo odbor lahko izvrševal svoje naloge. Predsednik je Peterca, podpredsednik Telban, tajnik Pezdin, blagajnik Lenassi Vika, gospodar Tomšič, odborniki: Celarc, Gruden, Blaj in Jandl; v nadzorstvu: Vrbec, Virant in Hladnik. Takoj po občnem zboru smo začeli prirejati predavanja.

Šiška pri Ljubljani. Delo gre naprej. Mladinski odsek je priredil 28. febr. t. l. svojo II. akademijo in dramatični odsek 5. marca t. l. igro »Spavaj moja deklica«, o čimer pa glej posebno poročilo. Predavateljski odsek je zaključil svojo sezijo, ali dva nova odseka sta jo otvorila: fotoamaterski, ki išče prave luči za svoje posnetke in svoje delo ter izletniški, ki je priredil v nedeljo 13. marca t. l. svoj prvi skupni izlet na Šmarno goro. Od 11. ure dopoldne do 8. ure zvečer so sodrugi in sodružice (12 po številu) uživali prosto naravo in se zabavali ob sviranju šestega odseka: godbenega odseka, ki se je izleta udeležil korporativno in je godel po poti ter tudi med počivanjem. Izletniki so vso pot prehodili peš tja in nazaj ter si želijo še mnogo takih izletov, ki bodo krepili njih zdravje in gojili družabnost. To bo — kot upamo — kmalu lažje, saj se vsaj koledarsko bliža pomlad. S pomladjo pa se povrne svežost in poleti v naravo bodo veliko lažji. Prav tako. — Nadaljnje delo bo pa odredil občni zbor, ki se vrši 22. marca t. l.

—on—

II. mladinska akademija šišenske »Svobode«. V nedeljo, dne 28. februarja t. l. se je vršila ob 6. uri zvečer v Zadržnem domu v Ljubljani VII. (Šiška) II. mladinska

akademija »Svobode«. Kakor smo poročali že zadnjič (gl. »Svoboda« 1932, št. 3, str. 108) se je začela šišenska »Svoboda« resno zanimati za naš naraščaj, ki naj prevzame za nami našo setev, jo razširi in dovrši.

Sporod akademije je bil še vse bolj pester kot zadnjič. Domači šramel pod vodstvom s. Darina Ravberja je pridno godel: začetek in konec je naznanil, pa še med odmori je godel. Prav dobro se že postavi. S. Zinko Vitnik je predaval nato ob spremljevanju skioptičnih slik o »Deželi bajni...« — o Šlarafiji, kjer se cedi mleko, med — kjer pečeni golobi letijo v usta in je vse samo dobro, dobro. V tej deželi ljudem sploh ni treba delati, ako bi pa radi, pa morda ne morejo — vsaj ne stradajo in ne zmrzujejo. Ko bi nam s. Vitnik še povedal, kako se pride v to deželo, bi si zaslužil še precej več priznanja, kakor pa tako, ko ga ni hotelo biti konec. S. Marina Rohačkova je deklamirala nato pesem s. Ane P. Krasne iz Chicaga: **Rajajoči deci.** Zadnji stih so dali nekak motiv za te akademije, ko je s. Rohačkova zaklicala deci:

»Le rajaj, jo deca! Daj duška radosti, nikdar ti ne pusti si vzeti prostosti!

Nekoliko gladkeje bi pa lahko šlo, naj si vzame s. Marina malo več časa. S. Slavica Bricljeva je pa povedala, kje in kdo smo **»Mi proletarska mladina«** (po s. Tonetu Čufarju).

Kje smo? Evo:

»Povsod, kjer sledi se stopinja trpina, smo tudi mi, proletarska mladina.«

In kaka je naša pot?

»Nič ne raztrga sile plamteče, kvišku se pnemo, solncu v objeme, iz dna hrepenimo, v jasnost stremimo in pričamo z ognjem razpaljenih src, da je v nas samih solnčna vedrina...«

Ta naša **»izpoved«** je mogočno vplivala in deklamatorica ni nemalo pripomogla k temu!

S. Janko Rohaček je prav ljubko obujal **»Spomine iz otroških let«**, ki jih je priredil po N. R. Petroviču s. Mile Klopčič.

12letni Tonček Zdove, ki je prvič nastopil pri nas, je zapel s prijetnim glasom narodno pesem: **Ciganska sirota.** Nato je naš stari znanec Krušičev Lado iz Trnovega zapel prav dobro dve narodni: **Lipa zelenela je in Slepčeva pesem.**

O **»Zimi beli«** je deklamirala dobro s. Danica Zorova, da

»gorje jim onim bednim, ki se skriti ni jim kam«

po s. **Katki Zupančičevi** iz Chicaga, s. Silvo pa si je prav želel snega

»kar sneži naj tri noči,
da bo dosti za sani!«,

ko je mislil na nedolžno otroško veselje, ki ga ima otrok s snegom, morda je pa menil tudi zimske sportnike, ko je deklamiral pač lepo pesem »Zima« **Jožeta Kovača**.

Sledili sta dve **odrski sliki**. Pred prvo je Bricljeva Slavica deklamirala Petruškov sonet »**Ves dan sneži**.« Kar dobro. Zatem so člani **mladinskega odra** »Svobode«, predvajali odersko sliko »**Zima in pomlad**« y priredbi Mileta Klopčiča. Deklica (s. Martinka Likovičeva) drhti od mraza, toplega zraka in — samo trpljenje ji je Zima (s. Tilka Boncljeva). Zima, ki sliši njeno vzdihovanje, hoče pokazati svojo moč: sneži, burja tuli, Zima kaže, kaj zmore, saj

»Ha, toplote nimam, ne poznam sirot.
Deklica kliče pomlad in jo res priključ:
10 solnčnih žarkov (deklice in dečki v belih oblekah) pride, ptički začno peti, rožice zacveto in ko zmaguje solnce, kate-rega odposlanci so žarki, pripovedujejo ti:

»Dá! In ko odšli smo, solnce nam je reklo:
Pojdite na zemljo, kjer je mnogo dece.
Srca ji krepite, jačajte telo,
razsvetli naj znanje širno vso zemljo!
Naj prežene ljudstvo vse laži sveta,
naj na potu k cilju vse ovire potepta.«

Deklica:

»Pomnite nam bratje: silno še trpimo,
a bodočnost srečno si le **priborimo!**
Naj ogrevajo nam solnčni žarki grudi,
da bodočnost boljša deci se ponudi!«

In dekllica ter solnčni žarki zapoje poziv:

**Bratje, le k solncu, k svobodi,
bratje, le k luči naprej!
Svetlo iz temne davnine
vzide bodočnost brez mej!**

Vsi so igrali najboljšo, kakor so mogli, zlasti dekllica in zima. Končen poziv je za dom celo komponiral s. Vitnik, ki je petje spremljal na kitaro. Tudi tehnični pripomočki so bili primerni.

Sledila je druga oderska slika: **Mladi vojaki**, prirejena po črtici s. Ivana **Jon-teza** iz Clevelanda. Nekje se igra 6 dečkov vojake, pojejo pesem »Mi smo vojaki...« ter se pač navdušujejo za vojake. Tam za bojnim poljem pa ob grmenju topov in streljanju sedi na razvalinah podrti vasi Andrejček (s. Lojze) ter se vprašuje: Čemu? Zakaj? Radi česa? Kdo je kriv? Zakaj smo se igrali »Mlade vojake«, ko je vojna tako grozna. Nikdar več ne bom

pel »Mladih vojakov«. Naj bo konec te morije... Tedaj počni in Andrejčka ni več. Deklica (s. Slavica Bricljeva) ga najde, a potem prosi ob prižgani baklji, potem »ko je vojni vrag vzel tudi mlado življenje«, naj še mi obljubimo:

»Nobene vojne več!

Granata je raztrgala Andrejčka in vojna je zanj končana.

Za kaj? Za koga?»

Stvarca je bila podana občuteno in je napravila velik vpliv ob primernem sodelovanju vseh, zlasti obeh glavnih junakov, s. Silva in s. Slavice.

Kovačevičeva Saša, mali štiri in polletni skrat, pogumen ko fant, je opisovala »**Luno**« nad seboj (po Janku Samcu). Naš znanec Silvo je razlagal po Katki Zupančičevi »**Zvite črke**« pred seboj in marsikdo bi moral vedeti tudi to-le:

»Oj črke ve zvite!
Kdor mara za čtivo,
ste ključ mu do znanja,
pomoč do spoznanja:
Kaj pravo, kaj krivo.«

Mala Zalaznikova Vida pa je s svojim ljubkim, debelim glaskom, razkrinkala »**Sneženega moža**«, ki je stal pred njo (po Katki Zupančičevi). Za marsikoga bi veljale njene besede:

»**Debela glava, to ni vse,
če notri ni —
kar treba je!**«

Tudi za mnoge ljudi bi veljalo v primerni spremembi:

»Si mrzla, mrtva reč!
ko solnce se povzpne —
boš ti odveč.
Hu, to se boš topil,
se v lužo vode spremenil...«

In mali štiri in polletni Berdajsov Janez je hotel pokazati svoje znanje. Navzočim je povedal narodno **uganko**. Mar mislite, da so jo uganili?! Nikakor ne. Se le Janček jo je moral razrešiti, pa jim je prinesel pokazat: **Gosli!**

Krušičev Lado je zapel **Pozdrav Gorinski in Pozdrav Koroški**.

Zorova Ivica je deklamirala po s. Ani P. Krasni pesem o »**prevarjenem**« ptičku. In povedala je ptičku to-le zlato resnico:

»Mi delavci, ptiček, podobni smo ti: varljivcem kaj radi sledimo.
Premalo trpiš iz prevar se uči,
zato pa teptani trpimo.«

Zalaznikova Vida je povedala svoji punčki v vozičku **uspavanko** (po Katki). Saša Kovačevičeva pa je pripovedovala o »**prvih hlačah**« svojega medvedka. Sodr. Klopčič je to priredil po Schönlanke. Sodr.

Lojze je pripovedoval še o »vrabcu samomorilcu« po Jožetu Kovaču. In s. Milan Likovič je dobro deklamiral pesem Ivana Albrehta: »Pedenj človek v goste gre.«

Zatem je debutiral pri nas (prvič nastopil) mali šestletni Rožičev Francek, ki je deklamiral dve pesmi-šaljivki: »Sem pek« in »Moj poklic — zdravnik«. Kar dobro je bilo.

Krušičev Lado je zapel še hudomušno pesem: »Sem čevljar« in, ko je bilo kar preveč pohvale, je dodal še od zadnjič »Kuharja«. O Ladu kakor zadnjič: organ ima, glas močan in prijeten, škoda zanj, zato naj se ga izšola.

Vsi so bili zadovoljni; mladina, ki se je navžila lepote in krasote mladosti, star-

ga (štiri pesmi), Ana P. Krasna (dve) in Ivan Jontez iz Clevelanda (ena oderska slika). Tako smo se i v duhu i dejansko združili z rojaki tam preko in izvajali od njih napisane ali od njih objavljene stvari prav v duhu mednarodnega pobratimstva med državami in narodi, v duhu mednarodnega socializma. In ni čuda, da vzklika poročevalec v »Del. politiki« z dne 16. marca t. l. o tem večeru: »Tako so se tu na naši akademiji bratski in sodružno združili rojaki iz stare in nove domovine. Ali ni to še nov dokaz za resničnost dejstva,

da smo mi seme lepših svetov, mi, proletarska mladina...« (Čufar).«

—on—

S smučarske tekme trboveljske in hrastniške »Svobode«.

ši pa, ki so videli, da tudi za njih deco kdo skrbi. In dasi še ni vse popolnoma teklo, je zadovoljna lahko tudi prirediteljica: **moralni uspeh je velik in njen!** Ne bo ves trud zaman.

Pa še eno dejstvo naj ne ostane neopaženo — naše pobratimstvo z Američani, ki so nudili gradivo za večer. Skoro ves spored za večer (namreč pravljice, deklamacije in obe oderski sliki) je posnet po izvrstnem sodružnem »Mladinskem listu« iz Chicaga, kjer ga izdaja mesečno Slovenska Narodna Podporna Jednota. Brez tega lista bi tega gradiva ne bilo, saj mi doma nimamo nič zbranega, kar pa naj naša centrala poskrbi. Saj so bili zastopani pri večeru tudi trije naši rojaki iz novega sveta s sedmimi stvarmi, in sicer: Katka Zupančičeva iz Chica-

Trbovlje. — Dramatični odsek »Svobode« je zopet oživel. Uprizoril je v tej sezoni: »Deseti brat«, »Domen« in »Trije vaški svetniki«. Zadnja se je ponovila 14. februarja in se bo najbrže ponovila še enkrat. Pri tej igri so se potrudili vsi igralci, da so vzdignili igro nad povprečnost. Publika je igro hvaležno sprejela. Pevski odsek tudi dobro napreduje pod vodstvom priznanega pevovodje Šuligoja. V tej zimi se je tudi ustanovil smučarski odsek, ki je priredil že več izletov na Sv. Planino in na Kum. V nedeljo, 21. februarja, je priredil svojo prvo prijateljsko tekmo, katere so se udeležili tudi člani iz Hrastnika. Trboveljska »Svoboda« je dala za prve tri tekmovalce darila: smuči, album in sliko. Start je bil na Sv. Planini (985 m), cilj pa pri stari občini

Trbovlje II. Proga je bila dolga 10 km. Startalo je 22 sodrugov, po večini mladi. Kot starter je fungiral s. Požun Fr., zapisnikar je bil s. Majdič L., tehnični vodja je bil s. Rehar M., predsednik cele prireditve je bil s. Klenovšek J., kot sodnik je bil g. dr. Cizelj T. Za to prvo tekmo je vladalo med delavstvom veliko zanimanje. Proga je bila precej težavna. Točno ob pol 10. uri dopoldne je bil štart na Sv. Planini. Pred startom je pozdravil s. Majdič tekmovalce in jih opominjal, naj tekmo res smatrajo za prijateljsko. Nato je spuščal starter tekmovalce po vrstnem redu. Krasno jutro, občutek prostosti visoko v gorah, je dalo tekmovalcem že večji polet. Kot puščice so se spuščali proti Jelovci, potem nazaj proti Trbovljam. Startalo je 22 članov, na cilj jih je prišlo 20. Dva člana sta odstopila med vožnjo radi defekta. Prvi so dospeli v času 32, 33 in 36 minut. Po končani tekmi so se podali vsi tekmovalci in drugi v gostilno »Pri Špancu«, kjer je zborovala komisija. S. Klenovšek je prečital rezultat: I. Majos Jože (Hrastnik), II. Žlindra Oto (Hrastnik), III. Anžlovar Ivan (Hrastnik), IV., V. in VI. mesto so zasedli trb. člani, potem pa menjajoče. Nato so se podali vsi skupaj v Delavski dom, kjer je predsednik pozdravil vse in izročil nagrade. Ves čas tekme je vladalo prijateljstvo med tekmovalci, kakor tudi po tekmi.

Celje. Tukajšnja podružnica je imela v nedeljo, 14. februarja, svoj redni letni občni zbor, ki je bil jako dobro obiskan. Pred in po občnem zboru je zapel pevski zbor dve delavski pesmi. Da je podružnica tudi v tem letu napredovala, je razvidno iz poročil, ki so jih podali razni funkcionarji. V novi odbor so bili izvoljeni naslednji ss.: predsednik Godnik V., namestnik Oset F., tajnik Guzej F., namestnik Zahojnik F., blagajnik Štante I., namestnik Vok A., gospodar Škorjanc J., namestnik Vodopivec J. Odborniki: Filipič M., Arnšek F., Novak I., Lah Š., nadzorstvo: Svetek F., Leskovšek A., Telč S., namestniki Jelen F., Štibelj D. Kot delegat centrale se je udeležil občnega zbora s. dr. Jelenc iz Ljubljane, ki je v jedrnatem govoru orisal pomen delavskega kulturnega pokreta ter pozival navzoče, da se še bolj oklenejo delavske kulturne organizacije, ker je to edina njihova pot do boljše bodočnosti.

Jesenice. Občni zbor tukajšnje podružnice »Svobode« se je vršil v nedeljo, 24. jan. t. l. ob 9. uri dop. v Delavskem domu na Savi. Mesto odsotnega predsednika s. J. Jerama je otvoril in vodil zbor s. Škrlić Franc, ki je prečital tudi pismeno poročilo s. predsednika. Prečital je za uvod tudi odlomke iz predavanja s. Te-

plýja iz Maribora, ki ga je imel na proslavi 25 letnice kovinarjev. Poročila. Tajnik s. Flik poroča, da je imela podružnica od zadnjega občnega zbora 8 sej in 6 sestankov. Prireditev je bilo brez sportnih tekem 17, in to: dramskih predstav 10, veselice 3, pevka in godalna koncerta 2, rokoborbi 2. Podružnica je sprejela 66, odposlala 70 dopisov. Poleg tega še 10 okrožnic. S. blagajnik Albin Smolnikar je podal blag. poročilo. Prejetih je bilo 1023 prispevkov v višini od 2—5 Din. Koncem 1931 je imela podružnica 167 članov proti 183 v početku leta. Dramatični odsek je imel 8 sej in 6 sestankov. Pevski odsek je imel 3 seje, 2 sestanka in 3 prireditve (Silvestrov večer in 2 koncerta). Nogometni odsek se je dobro razvijal in je imel 6 sej in 29 sestankov. Šahovski odsek, ki je nov, je imel 3 seje in 4 sestanke. Knjižnica je zelo lepo napredovala. V letu 1931 je imela 1030 starih in 48 novih obiskovalcev, izposodila je 1995 slovenskih in 367 nemških knjig ter dobila na izposojnino 3366,70 Din. Poročilo nadzorstva je podal s. Polde Stražišar. Nato je bil izvoljen novi odbor, ki se je na seji dne 29. jan. t. l. tako-le konstituiral: Predsednik soodr. Cvetko Kristan, poslušajoči podpredsednik s. Tone Žnidar, tajnik s. Jakob Flik, blagajnik in knjižničar s. Viktor Stražišar, odborniki ss. Jeram Martin (pevski), Gregorčič Jože (nogometni), Stražišar Polde, Jelen Avgust (šahovski), Perko Vencelj in Škrlić Franc (dramatični); kontrola: Jože Česlesnik, Stane Bokal (godalni) in Albin Smolnikar. Pri raznoterostih se je razvila živahna debata, ki so jo vzbudili apeji s. Kristana na obisk knjižnice, na pristop k Cankarjevi družbi ter na likvidacijo spora z Zvezo delavskih žena in deklet (glej tudi »Svobodo« 1932, str. 34 in 109). Marsikaj zanimivega je ta debata pokazala. Pa tudi že preje pri poročilih je bila debata živahna. — Sploh je ta občni zbor zelo dobro uspel — in bo rodil mnogo uspehov. Obisk je bil sijajen: preko 70 Svobodašev je bilo navzočih.

Jesenice. Ko pišemo to poročilo, stoji pri nas tovarna — kolesje se ne vrti več, kladiva ne udarjajo, transmisije ne brnijo, žerjavi počivajo, celo velike martinove peči so pogašene in potoki žarečega železa ne ogrožajo več življenja martinarja, ko ureja šarž in gleda, da bo žareča masa stekla na pravo mesto — ali vse nas: može, otroke in žene ogrožata glad in lakota, ko ne bo 2186 delavcev in nameščencev dobilo nikakega zaslužka več. Tragedija Dela se je pojavila tudi pri nas in tudi pri nas je kapitalistični gospodarski »red« pokazal, kako vodi v nered, v blazno anarhijo.

Ali mi ne klonemo. Kulturno delo se vrši naprej. 27. febr. t. l. smo imeli preda-

vanje s. Cvetka Kristana s skioptičnimi slikami: Od govorečega kamna do potujoče knjige. Obisk 50. Predavanje 12. marca t. l. se-ni vršilo, ker je delavstvo čakalo na dveh velikih shodih na odločitev ljubljanskih konferenc radi tovarne. To predavanje (O novi Kitajski) se vrši v soboto, 2. aprila t. l. — 4. marca t. l. se je vršil prvi prosvetni večer, na katerem je sodeloval zlasti dramatični odsek. Ta odsek je priredil tudi dve reprizi iger, in to 13. marca t. l. v korist brezposelnim »Tragedijo v kleti« od Toneta Čufarja, 19. marca pa ponovi spet »Tri vaše svetnike«. 25. marca t. l. bo II. prosvetni večer. — Knjižnica si je nabavila mnogo novih knjig. Sklenila je zdaj, ko je brezposelnost že tako velika, znižati tudi že itak znižano izposojnino celo do 50%. Zato pozivamo vse jeseniško delavstvo, da se v tej dobi prisilnega dopusta čim bolj mogoče izobrazuje ter obiskuje našo knjižnico, ki ima na razpolago zelo veliko število vseh mogočih knjig in se tudi stalno izpopolnjuje. Tudi javorliško delavstvo naj poseča knjižnico svoje podružnice, ki si je nabavila tudi mnogo novih knjig. — H koncu še omenjamo, da smo bili na vseh delavskih akcijah zadnje čase zastopani, ter je tam, kjer je bilo umestno, tudi poročal naš zastopnik.

Upamo, da bomo s solidarnostjo in s slogom premagali tudi sedanjí udarec. —on—

Ptujška »Svoboda«. — Prosvetni odsek naše »Svobode« ne drži rok križem, temveč prireja predavanja, ki se vršijo vsako sredo in so jako dobro obiskana. Hvala gre za požrtvovalnost in trud ss. predavateljem, ki pridejo iz Maribora, osobito s. prof. Teplýju, čigar predavanje o »Postanku sveta in razvoju človeka« je imelo mnogo uspeha in nič manj zadnje predavanje o »Delavski kulturi«, katero vsak tolmači po svoje. Vsa kultura sloni na proletarijatu, torej na delu, brez katerega ne bi bilo ne znanosti, ne umetnosti in tehnike, sploh vsega in vseh dobrin, ki jih lahko uživamo vsi, a česar se v največji meri poslužujejo lahko le nekateri. — Zato, delavci, čitajte, izobražujte se in nič se ne bojte.

VIII. prosvetni večer v Ljubljani. — »Svoboda«, podružnica v Ljubljani, in »Zarja«, delavsko glasbeno društvo v Ljubljani, sta priredila 24. febr. t. l. svoj VIII. delavski prosvetni večer. Dvorana Delavske zbornice je bila natrpana do zadnjega kotička in tudi njen vestibul je bil prenapolnjen. Za prosvetne večere je že vsaj za polovico premajhna. Pa je bil spored tudi lep in pester. S. Boris Božič je recital res z občutkom in doživetjem Kozarjevo »Zakopano pravico« (iz »Pod lipe« 1928). Prvič je nastopil pod vod-

stvom s. Ivana Skuka govornilni zbor Delavskega odra »Svobode« v Ljubljani, ki je predvajal iz Koledarja CD 1930 Kozarjevo pesem: Mi minerji. Zbor je za prvič uspel, dasi glasovi še niso izenačeni in ubrani. Želimo še mnogo in često. Delavska godba »Zarja« je pod vodstvom kapelnika g. Dolinarja zaigrala s staro vigranostjo tri skladbe (2 Trojanovi, 1 Kingovo). Pevski kvartet »Glasbene Matice« (gg. Pelan, Završan ml., Završan st., Skalar) je zapel dovršeno in osvajajoče Savsko od dr. G. Ipavica, Deuovo: Se ena (Belokranjska) ter dodal Pavčičevo: Deklica, ti si jokala. Pohvala občinstva je najboljši dokaz za uspeh. Sledil je tenorist-solist Drago Burger s tremi skladbami Griega, Flajšmana in Nedveda. Kakor vedno doslej, je osvojil poslušalce. S. Darin Rauber je zaigral na klarinet-solo eno Baermannovo skladbo. Kvartet Glasbene Matice je zapel Mirkovo »Jutro« ter dve narodni: Sijaj solncece ter Ko so fantje proti vasi šli. Sledila je nam že znana sopranistka Štefanija Vukova, roj. Frankovska, ki je zapela s svojim ljubkim glasom, polnim kolorature, štiri komade: dve ariji iz Mozarta, oz. Glinke ter dve skladbi mladega slovenskega skladatelja Jos. Grbca: Želja in Ljubim te, ki sta doživeli tu krst. Razumljivo je, da slušatelji zaslužen niso štedili s priznanjem. Ss. Viktor Čampa in Ante Fatur sta zaigrala koncertni duet na dve flavti s klavirjem in sicer od Köhlerja. Stari naš znanec in težko pričakovani baritonist Drago Žagar je zapel Löwejevo »Uro« in Tostijev »Sen«. Na zahtevo je moral dodati še narodno: Je pa davi. Spet je nastopil matičarski kvartet in slišali smo: Ipavčevo: Kje so moje rožice, Mirkovo Kolo, Maškove Mlatiče in Marinkovičevo: Na Adriju (Hej trubači z bojne Drine). S tem je bil glasbeni program, ki je obsegal 5 instrumentalnih in 20 vokalnih skladb, zaključen. Uspeh je nad vse in k temu niso malo pripomogli spremljevalci pri klavirju, in to gdč. Anica Šebrova pri Burgerju, Jos. Grbec pri Vukovi, Božena Šaplja pri duetu na flavti ter Bojan Adamič pri Žagarju. Sledilo je značilno in lepo predavanje s. Angela Čerkvenika o temi »Na razpotju dveh kultur«, ki ga priobčujemo v celoti v našem glasilu.

Uspeh večera je moralno zelo velik in lep. A idejno? Potrebno bo, da se začne tudi vzgajati one udeležence, ki prihajajo ali iz želje do izobrazbe in uživanja kulture ali radi brezplačnega vstopa ali iz radovednosti ali iz tega in onega razloga, pa še ne vedo, kdo te večere prireja in komu ter čemu naj bi služili. Dovesti jih bo treba tudi organizatorično, potem pa sevé idejno k nam, v naše vrste, kamor kot sužnji dela itak spadajo, ali, kamor si še niso našli poti.

Se nekaj ob tej priliki. Večer, ki je trajal dobri 2 in pol uri (od 20. do 22.30), je bil samo eno uro (od 20.30 do 21.30) prenašan po radiu kot delavska radio-ura. Naši sodruzi, ki so po provinci v veliki meri poslušali večer, so bili prikrasani za mnogo užitka. Prvih dveh točk in zadnjih štirih niso čuli: samo od pričnši z godbo do vstevši Vukovo so čuli. Upravičeno so nevoljni in radi tega bi apelirali na naši organizaciji, pa tudi na upravo ljubljanskega radia, da prihodnjič dovoli popoln prenos, saj je itak redkokdaj. —on—

IX. delavski prosvetni večer »Svobode« in »Zarje« v Ljubljani se je vršil v sredo, dne 9. marca t. l. v dvorani Delavske zbornice. Obisk prevelik, da moti, je mučen ter pravzaprav odvzema vpliv in vrednost tem večerom. Spored izredno pester. Za uvod je recitiral s. Boris Božič Kosovela Srečka pesem: Ekstazo smrti. Ker — brez krivde prirediteljev — ni mogel nastopiti govorni zbor Delavskega odra s T. Čufarjevim: Za nas, ki ga je nastudiral Ferdo Delak, je sledila godba »Zarja« pod vodstvom g. Dolinarja s tremi komadi od Trojana. Zatem je recitiral občuteno in nekako sugestivno s. Ferdo Delak Seliškarjeve »Sedmorojence«. Njegova soprega Katja Delakova, umetniška plesalka, je zaplesala pač z razumevanjem Beethovnovno Žalno koračnico. Pevski zbor »Grafike« je pod vodstvom prof. A. Gröbminga zapel prav lepo Jerebovo Pisemce. Marinkovičovo Na Adriju ter Maroltovo Oj, ta soldaški boben. Spet je zaplesala Katja Delakova z znanjem Musorgskega ruski ples Gopak. Žarko Zajc je zelo dobro odigral na violino Beriotovo fantazijo Senčji balet. Zatem je s. Stane Likar imel zanimivo predavanje o racionalizaciji. Orkester »Grafike« je dobro zaigral 3 komade (Bach, Moret, Fučik). Dva je pa zaigral domači kvartet (Šramel) Grafike: Tirolski ples in eno koračnico. Oktet »Ljubljanskega Zvona« je zapel nato, kakor pač zna samo on, tri skladbe: dr. Ipavicevo Slovo od doma, O. Deuovo: Treba ni ter dr. Schwabovo: Oj dekle, kaj si tak žalostno. »O avtomobilu« je s humorjem razpravljal s. Stanko Bitežnik. Ono, čemu avto služi ter zaključne šale so dobre, ali predpisi pa niso posrečeni. Žel je mnogo aplavza. Vojka Prelovčeva je prav dobro zaigrala solo na klavirju. Višek večera pa je bil nastop originalnega malega »jazzbanda«, ki sta ga imela mala Zorko in Vojka Prelovčeva. Igrala sta 4 skladbe (po 1 Raymonda in Abrahama, ter 2 Kalmána). Zajca je na klavirju dobro spremljal S. Fink, Delakovo pa enako Pia Menardijeva.

Večer je uspel. Vsi so storili svoje — samo ljudi je bilo preveč. Nekaj bo treba

ukreniti — saj sicer to ne bo več prosvetni večer, nego parna kopel. Ako povemo, da so se potile še celo stene in marmornati stebri, da je od njih naravnost kapljalo, je dovolj nazorno povedano, kaka gneča je bila. —on—

Op. ur. Kolikor vemo, bodo za prihodnje prosvetne večere izdane numerirane vstopnice.

Mežica. Podružnica »Svobode« v Mežici je imela v nedeljo, dne 6. marca 1932, v svojih prostorih nad Konzumnim društvom svoj redni letni občni zbor. Dnevni red je bil kot navadno: Poročilo funkcijonarjev, Volitev novega odbora in Slučajnosti. Iz poročila se vidi, da podružnica kljub težkočam vedno aktivno deluje. Priredila je v preteklem letu 7 gledaliških predstav, potem 1 skioptično predavanje o Kitajski in 1 skupni izlet na Peco. Potem je poročal s. Grauf o stanju blagajne. Tu je bilo razvidno, da je podružnica aktivno delala ter štedila na vseh krajih, posebno so bili pri tem prizadeti igralci pri gledaliških predstavah, katerih se ni moglo tako odškodovati, kot se jih je drugokrat. Sicer se tu pa tam pokaže slabo razpoloženje, vendar si pa mora že vsak pri tem tolažiti, da danes niso čaši, kot so bili poprej. Dalje se je tudi videlo iz blagajniškega poročila, da so člani redno plačevali prispevke, krivda je bila poprej seveda na tem, ker se ni redno pobiralo članarine. To se je sedaj veliko popravilo in upamo, da na prihodnjem občnem zboru ne bo več kakšnega zastanka. Potem sta poročala preglednika računov, ki sta našla vse v popolnem redu. Kot druga točka je bila volitev novega odbora. Kot vedno, se je tukaj največ debatiralo, ker pač nobeden ne mara imeti funkcije, dasi so fanti prosti ter imajo časa zadosti zato, pa se eden izgovarja, da ne more, drugi, da ni sposoben itd. Pripomniti moramo, da so žalostni takšni izgovori. Vsak bi se moral s tem le navdušiti in si prizadevati, da bi svojo vlogo čimboljše izvrševal, ki mu jo članstvo zaupa. Po daljšem razgovoru je bil izvoljen sledeči odbor, ki pa ne kaže napram lanskemu skoraj nobene izpremembe. Predsednik: Lešnik Rudolf, podpredsednik: Perovec Jožef, tajnik: Zupanc Franc (poslovodja Konz. dr.), namestnik Winkl August, blagajnik: Grauf Luka, namestnik: Ladinik Jožef; odbornika: Travneker Fr. in Ladinik Andrej; odb. namest.: Pustoslemšek Ferdo in Verčkovnik Martin. Za preglednika računov sta bila izvoljena: Perovec Jožef in Verčkovnik Martin. Za knjižničarja: Ladinik Jožef, za podr. gospodarja: Pustoslemšek Ferdo. Za režiserstvo pri dramatiki: Zupanc Franc, za eventuelno pomoč Lesnik Rudolf. Pri tretji

točki, slučajnosti, je prvi predlagal s. Po-
točnik Karl, da bi bilo zelo koristno, če bi
se napravilo v poletju večkrat kak izlet,
ker bi se s tem bolj družili in mogoče še
pridobili novih članov, ali vsaj naročnikov
za našo lepo revijo »Svoboda«. Dalje je
bil predlog s. Lesnika, da se priredi ena
tombola, ki bi nam bila pač zelo korist-
na, ako si hočemo izpopolniti naš oder.
Sicer se je o tem že večkrat govorilo in
razpravljalo, toda nobenkrat ni prišlo do
zaključka. Izvoljen je bil poseben od-
bor, ki bo skrbel za to, da se vse pri-
pravi in uredi, da ne bo spet zaspalo, kot
je dosedaj vedno. Razume se, da morajo
pri tem pomagati tudi ostali člani. Dalje
apeliramo na vse igralce, da bodo redno
hodili k igralnim vajam, ne pa jih zane-
marjali in izostajali, ter se potem z raz-
nimi neupravičenimi zadržki izgovarjali.
Pričakujemo, da se bodo člani tega za-
vedali ter v vseh panogah disciplinirano
nastopali.

Zalog pri Ljubljani. Naša podružnica
»Svobode« deluje letos z novim članom.
Število članov se je prav lepo dvignilo in
še vedno narašča. Imeli smo letos že dvo-
je predavanj s skioptičnimi slikami, in to
29. jan. t. l. o Novi industrijski revoluciji
ter 17. marca t. l. o Novem Dunaju. Na
obeh predavanjih je predaval s. Cvetko
Kristan iz Ljubljane. Obisk je bil obkrot
prav lep, po 80 oseb. Tudi na občnem zboru
podružnice, 14. februarja t. l., smo imeli
predavanje. Predaval je s. Angelo Cerkve-
nik o temi »Na razpotju dveh kultur«. —
Dramatični odsek je priredil z velikim
uspehom 2. febr. t. l. Nestroyevovo veselo-
igro »Utopljenca«, 20. marca t. l. bo upri-
zorial komedijo Antona Čehova »Ženitev«
in za začetek aprila t. l. pripravlja Funt-
kovo »Tekmo«. — Sportni odsek je agilen.
— Kolesarski odsek se pa pripravlja in bo

nudil naši podružnici novega razmaha. Ako
bude tako naprej, ne ostane brez uspe-
hov.

»Svoboda« na Fali šteje danes 20 čla-
nov, med temi 2 brezposelna. Deluje tam-
buraški, dramatični odsek in knjižnica.
Dramatični odsek je priredil na Silvestrov
večer s sodelovanjem dveh tukajšnjih di-
jakov dve dobro uspeši burki enodejanki
»Zaklad« in »Ženin Miha«. Gmotni uspeh
sicer ni bil velik, ker smo imeli precejšnje
stroške s postavitvijo začasnega odra. V
nedeljo, dne 14. februarja, je priredil dra-
matični odsek na odru bralnega društva v
Selnici ob Dravi veseloigro v treh de-
janjih »Trojčki«, ki je prav dobro uspela
ter se je ista v nedeljo, dne 28. febru-
arja, na odru Bralnega društva v De-
vici Mariji v Puščavi ponovila. Gmotne-
ga uspeha tudi tukaj ni dosti več kot pri
prejšnjih, zato pa je moralni uspeh tem
boljši, kar je zaenkrat najvažnejše.

Na seji dne 23. januarja se je raz-
pravljalo o postavitvi novega odra in o
delovanju oziroma premestitvi knjižnice
na levi breg Drave. Oboje bo pri gostilni-
čarju Grahorju. Knjižnica na sedanjem
mestu ni mogla delovati tako, kot bi bilo
želeli, ker je prehod preko Drave pri
elektrarni zabranjen, brod pa od rok in
še stane 2 Din. S to preselitvijo se bo
obisk knjižnice zboljšal in celotno delo-
vanje podružnice poživilo.

O delu naših delavskih kulturnih dru-
štev v današnji dobi poroča glasilo Slo-
venske Narodne Podporne Jednote (SNP
J) »Prosveta« v svoji 39. številki z dne
16. februarja 1932 na 3. strani. Za danes
to poročilo samo beležimo s priporočilom,
da si ga ogleda vsak zgodovinar delav-
skega kulturnega gibanja na Slovenskem,

DELAJSKA PESEM IN GLASBA

**Izmenjava sporedov in not pri naših
pevskih odsekih.** Iz debat na zveznem kon-
gresu je bilo razvidno, da marsikateremu
pevovodji oz. marsikateremu pevskemu
odseku naše »Svobode« delajo sestave
koncertnih sporedov oz. sploh izbira
pesmi, ki naj jih pevski odsek vadi — pre-
cejšnje težkoče. Priporočati bi zato bilo,
da bi si odslej naši pevski odseki izme-
njavali sporede svojih koncertov. Pred
vsakim koncertom kakega pevskega odse-
ka »Svobode« naj pošlje njegov spored

vsem pevskim odsekom »Svobode« v
Dravski banovini. Od drugih pevskih od-
sekov bo pa dobil ob njih koncertu druge
sporede. Tako bo imel vsak pevovodja
celo »izbiro« ali cel »adresar« koncertnih
pesmi in bo za prvo silo tudi lahko dobil
v prepis od dotičnega odseka kako pesem,
ki mu je bila doslej še neznana. Obenem
se bodo odseki spoznavali med seboj. Se-
znam pevskih odsekov »Svobode« je v
poročilu s. Štuklja v »Svobodi« 1932, št. 1,
str. 23—27.

—on—

Narodna pesem in delavski pevski zbori. Na kongresu »Svobode« je bil pri razpravi o tem, kake pesmi naj pojejo delavski pevski zbori, stavljen predlog, naj gojijo naši pevski zbori poleg izrazito socialističnih in splošno delavskih pesmi, predvsem **narodne pesmi**, ki so ljudsko blago in narodna last in jih nihče ne more klasificirati kot »meščanske« pesmi. Da je ta predlog umesten in da je tudi drugod tako, temu bodi dokaz spored koncerta v dunajškem radiu v četrtek, dne 10. dec. 1931. Tedaj je nastopil v radiu Wien delavski pevski zbor Alsergrund iz dunajske župe avstrijske delavske pevske zveze pod vodstvom Eduarda Kolbeja in priredil večer **narodnih pesmi**. Ta večer je bil sestavljen iz treh delov: 1. visokonemske narodne pesmi (hochdeutsch), 2. tuje narodne pesmi in 3. narodne pesmi v dialektu. Prvi del je predvajal mešani zbor in nastopil s 5 zbori; drugi del (moški zbor) je vseboval po eno ameriško črnsko, slavonsko, italijansko, rusko in staroangleško narodno pesem. Tretji del (moški zbor) je pa obsegal po eno narodno pesem s Koroškega, s Tirolskega, s Štajerskega in iz zgornjega Payerbachgrabna. Tako je dala celemu večeru delavskih pevcev znak in vsebino pesem naroda, ljudstva, delavstva.

Tudi naši pevski zbori naj še bolj posežejo po narodni pesmi in naj ne iščejo toliko umetnih pesmi. Saj so vendar naše slovenske narodne pesmi tako večno lepe, in srbske, hrvatske, ruske, češke narodne pesmi tudi. Koncert našega pevskega zbora naj obsega vedno tri dele: delavsko, narodno in ponarodelo ter umetno pesem. Brez delavske in narodne pesmi naj ne nastopi noben naš zbor. Zbirka narodnih pesmi, venčkov oz. potpourijev narodnih pesmi imamo Slovenci dovolj. Upoštevajte te nasvete.

—on—

Iz Ptujja.

Koncert pevskega odseka »Svobode« Ptuj v Studencih pri Mariboru. — V soboto, dne 30. januarja t. l., je gostoval pevski odsek »Svobode« Ptuj v Studencih pri Mariboru. Zbor je prednašal 14 delavskih in narodnih pesmi, ki so bile vse zadovoljivo in brezhibno podane. Zlasti so pa ugajale pesmi: »Slava delu« od Z. Prelovca, Vogričeva »Lahko noč«, Gj. Eisenhuthova »Pevska sloga«, ruska narodna »Dvanajst razbojnikov« in koroška narodna »Moj očka imajo konjička dva«, za kar so želi pevovodja in pevci obilo zaslužnega priznanja. Zbor šteje 22 pevcev, ki so disciplinirani in posedujejo dober glasovni material, ter je bilo opaziti, da so od zadnjega nastopa v Mariboru precej napredovali. Studenci: tako delavstvo kakor tudi meščani se žal niso zavedali svoje dolžnosti, da bi obiskali koncert v taki meri kot bi bilo pričakovati in kot to zaslužijo požrtvovalni delavski pevci, ki se po trudapolnem delu v tovarnah in delavnicah vežbajo in žrtvujejo svoj že itak pičlo odmerjeni prosti čas. Domačini so se rajši zabavali v raznih zakotnih gostilnah, kjer so se vršile številne predpustne veselice in zabave, katerih se žal delavstvo kljub krizi le povsod rado udeležuje, mesto da bi posetili to kulturno prireditvev. Agilnemu zboru želimo mnogo uspeha pri njegovem idealnem stremljenju, ki bi pa naj bil tudi bolj cenjen od delavstva in občinstva.

Ptujška »Svoboda«. Tukajšnji odbor »Svobode« je soglasno izključil Romana Jagušiča, bivšega tajnika in režiserja. Tajniško in režisersko mesto je prevzel s. Mirko Bezjak, ki se je takoj poprijel dela pri dramatiki. V marcu so že priredili »Stare grehe«.

DRAMATIKA

Kranj. V ponedeljek, 4. aprila t. l., bo gostoval pri nas ljubljanski Delavski oder z dvema enodejankama »Bronasta kolajna« in »Vest«. Z veseljem pričakujemo tega gostovanja.

Jesenice. Zdaj v dobi brezposelnosti nas vseh, nudimo našemu delavstvu tudi zabavo ter prirejamo po znižanih cenah reprize iger. 13. marca t. l. smo ponovili Čufarjevo »Tragedijo v kleti« in 19. marca t. l. pa Real-Fernerjeve »Tri vaške svetnike«. Uspeh je bil zadovoljiv. »Tragedija« je bila igrana v korist brezposelnim.

Hrastnik II. Tukajšnji dram. odsek Svobode II. (steklarji) je gostoval v Delavskem domu v Trbovljah dne 6. marca 1932 z igrama »Kje je meja« ter s spevoigro »Dva Pavla«, katere je spremljal lastni orkester pod vodstvom s. P. Pappa. Vsled krize in ker so bile v Trbovljah ob istem času še druge prireditve, je bil obisk nezadovoljiv, kar pač obžalujemo. Ali največjo skrb nam je pa povzročila sledeča stvar: da se je en sodrug izmed godbenikov zlomil nogo, ko so šli peš iz Hrastnika v Trbovlje, radi česar je bil prikrajšan tudi sam orkester. Kar se

tiče scenerije ter garderobe, katere sami nimamo dovolj na razpolago, so nam prišlo čili na pomoč člani dram. odseka trboveljske »Svobode« in nam vse preskrbeli ter pomagali pri menjavi kulis med odmor, s čimer so nam olajšali mnogo dela in skrbi. Zato se s tem najsodružneje zahvaljujemo Trboveljčanom ss. Majdiču, Ledererju, Korimšku, Toriju, Pišku ter vsem drugim sodrugom! Splošno oceno poteka igre same bi pa želeli, da napiše eden izmed trboveljskih sodrugov, na kar se polaga mnogo pažnje! — Družnost! Za dramatični odsek Svobode II. v Hrastniku: I. Ranzinger.

Študenti pri Mariboru. Dramatični odsek »Svobode« je ponovil 28. febr. t. l. v gostilni Mraza komedijo »Trije vaški svetniki«. Po igri se je vršila društvena zabava.

Črna pri Prevaljah. Dramatični odsek tukajšnje »Svobode« dobro deluje. Priredil je že letos: 2. febr. t. l. »Prevžitkarje«; 21. febr. t. l. enodejanko »Če sta dva« in 13. marca t. l. E. Kristanovo »Zvestobo«. Vse so uspele

Ptuj. Dramatični odsek je uprizoril 6. marca t. l. pod režijo s. Mirko Bezjaka igro dr. Štolbe »Stari grehi«. Uspeh lep.

Hrastnik I. Dramatični odsek tukajšnje »Svobode« je uprizoril 6. marca t. l. burko »Martin Smola« v Zadržnem domu.

»Spavaj moja deklica« v Šiški. Dramatični odsek »Svobode« v Šiški je uprizoril 5. marca t. l. rusko dramo P. Sjevernega »Spavaj moja deklica«. Drama ima tri dejanja, oz. štiri slike. Sestavljena je po ruski romanci ter prikazuje kon-

flikt med starim vdovcem in njegovo mlado ženo, ki ne dobi pri možu tega, kar bi želela, pa takoj sprejme ljubezen svojega pastorka Olega. Brat njenega ljubimca, drugi pastorek, se pa zagleda v mačehino sestro in svojo teto Zlato. S tragedijo rodbine se zadeva konča. Vsebinsko je kar težko opredeliti, ker predstavlja pač nek psihološki zapletljaj in je ljubezenska igra posebne kategorije. Igrana je bila igra pod režijo s. Franca Berganta precej dobro, vendar je bila govorno slaba. Govorno in igralski je bil najboljši s. Franc Zagradnik, ki je predstavljal tekmeca Olega, pastorka. Brat njegov Alvin je v osebi s. Globočnika Mira je govoril preveč patetično in premalo naravno. Tudi s. Berganta oče Kostrinski ni bil govorilno na višku. Žena Aza s. Zore Lapajnetove in Zlata s. Vere Intiharjeve sta bili podani z ljubeznijo, a s še nezadostno šolo. Manjši vlogi sta bili nuna s. Milene Blümlein in mornar s. Draga Schossa. Pesem »Spavaj moja deklica« je po sestri Zlati pela kar lepo s. Zorova, ki sta jo spremljala na kitaro s. Zinko Vitnik in na violino s. Peter Zlatnar. — Večer je bil prijeten. Še enkrat ponavljam: igrano je bilo dobro in z ljubeznijo, ali govorno niso bili igralci na višku. Na odru je treba govoriti čim bolj naravno, kajti patos in pa afekt odbijata. Vsaka igra pa je uspela toliko, kolikor so se igralci mogli približati gledalcem in kolikor so se gledalci mogli živeti v prikazovanje igre. Čim bolj je gledalec dejanje na odru sodoživljal, tem boljše je bilo igrano. To se pa lahko zgodi samo z naravno igro, zlasti z naravnim govorjenjem. Za to je pa treba vaje in smotrene šole: najboljša šola pa so deklamacije, recitacije in govorilni zbori. Tega naj se šišenski sodrugi in sodružice po- primejo, pa bo njih igra na višku. — on—

DELA VSKI SPORT

Ljubljanska SK »Svoboda« zavidljivo napreduje. Vsi jo občudujejo. Tri letošnje tekme so bila tri presenečenja, a prijetna! 21. febr. t. l. je porazila v Ljubljani celjske Atletike s 5 : 11, 28. febr. t. l. spet SK Železničarja iz Maribora s 4 : 1 (0 : 0)!, a 6. marca t. l. je igrala s SK Mariborom neodločeno 2 : 2 (1 : 1). Čujmo, kaj piše »Slovenec«, ki ljubljanski SK »Svobodi« nikdar ni bil milosten, o tej zadnji tekmi (8. III. t. l.):

»Prav dobro je reprezentirala ljubljanski nogomet Svoboda v Mariboru. Neodločen rezultat 2 : 2 ne odgovarja poteka igre. Maribor je lahko zadovoljen, da

je rešil vsaj točko. Nastopi Svobode pa dokazujejo, da imata ljubljanska kluba v Svobodi prav resnega konkurenta. Upajmo, da bo s tem kvaliteta našega nogometa izboljšana. Tri močne klube v Ljubljani še nismo imeli. Maribor bo pa moral več pokazati, ako bo hotel kot tretje moštvo sodelovati v tekmovanju za državno prvenstvo.«

Nas zelo veselijo ti uspehi. Tekma s SK »Primorjem«, ki bo menda v soboto 19. t. m., bo odločila, kdo bo v prvenstvu ljubljanskega podsaveza tretji in kdo pojde v državno prvenstvo. Zadovoljni smo, da so težnje naših »Svobodašev« uspele,

a pazijo naj, da se obdrže na sedanjí višini ter dosežejo to, kar doseči morajo: poleg sportnih uspehov razredno zavest.

—on—

Delavski klubi Slovenije v prvenstvu jeseni. Ljubljanski nogometni podsavez je objavil uradno tabelo jesenskega prvenstva. Tu so se plasirali delavski klubi sledeče: Podsavezna liga (6 klubov): Svoboda Ljubljana peta s 3 točkami in score 7 : 13 (0 dobili, 2 izgubili, 3 neodločene); ljubljanski I. razred (7 klubov): peta Grafika 6 točk — 12 : 12 (3, 0, 3), sedma Svoboda Lj. II. 0 točk, 4 : 37 (0, 0, 6); ljubljanski II. razred (6 klubov) četrti SK »Svoboda« Vič 5 točk, 9 : 13 (2, 1, 2); mariborsko okrožje (5 klubov): tretja »Svoboda« Maribor 4 točk, 9 : 11 (2, 0, 2); celjsko okrožje: (4 klubi) drugi »Olimp« Celje 2 točki, 4 : 2 (1, 0, 1); trboveljsko okrožje (6 klubov), prvak SK Amater ž 10 točkami. — Uspehi naših klubov v tekmovaljih z meščanskimi klubi niso ravno najboljše, vendar — kakor kaže — boše tudi tu boljše.

—on—

SK »Svoboda« v Mariboru prav lepo napreduje. Prve svoje letošnje tekme je odigral v nedeljo 31. jan. t. l., ko je bil na njegovo vzpodbudo prirejen nogometni turnir v korist pomožne akcije. Od teh tekem — po zimskem počitku — je izgubil dve, in sicer proti SK »Rapidu« s 3 : 1, proti SK »Mariboru« s 6 : 0, a zmagal je proti SK »Železničarju« z 1 : 0. Ta zadnja zmaga je zelo presenetila, saj je SK »Železničar« malo prej igral s SK »Mariborom« neodločeno. Ker pa je »Svobodaško« moštvo preurejeno in so v njem skoro sami novinci, so vse te tekme uspeh. — Ali večji uspehi so bili pa doseženi 6. marca t. l., ko je igrala ljubljanska »Svoboda« prvenstveno tekmo s SK »Mariborom«. Med snegom je igrala mladina mariborske »Svobode« proti mladini SK »Maribora« predtekmo in zmagala s 4 : 1!! Dopoldne sta pa igrali rezervi obeh klubov in spet je zmagala »Svoboda« s 2 : 1!! To so krasni uspehi. — Žal pa je zapustil mariborsko »Svobodo« s. S. Milosavljevič, ki jo je takorekoč reorganiziral. Mariborska »Svoboda« mu je priredila 21. febr. t. l. poslovilni večer.

—on—

RAZNO

Iz domačega kulturnega življenja. — V 62. številki »Jutra«, ki sam o sebi pravi, da je najbolje informirani slovenski dnevnik, čitamo v poročilu o **Koroški**: »Čeprav mora tudi slovensko delavstvo plačevati prispevke za zbornico, vendar zbornica do danes ni priredila niti enega slovenskega predavanja ali slovenskega tečaja. Med 27.400 knjigami je samo par zastarelih slovenskih knjig.« **»Slovenski list«** pa pravi v svoji 11. številki: ... »Umevno je zato, da je vse kulturno delo delavske zbornice izključno nemško, če izvzamemo dve, tri Kristanove brošure v njeni knjižnici.« — Gospodje okrog obeh listov pa gotovo vedo, da je celovška Delavska zbornica naročila in plačala v Ljubljani mnogo slovenskih knjig, ki jih je uvrstila v svoje knjižnice po vseh krajih, kjer prebivajo slovenski delavci. In če spada med zastarele knjige n. pr. Ivan Cankar, bog pomagaj! Knjižničar ljubljanske Delavske zbornice je bil drugačnega mnenja. In kar se tiče slovenskih tečajev: n. pr. baš lani je bil v Borovljah tečaj, v katerem so koroške slovenske delavce učili pravilne slovenščine. Pa, gospodje okrog »Jutra«, oprostite, da za ta tečaj niso naročili »Jutra« s poštenim in dobrim namenom, da

ne bi gojencev kvarili z nepravilno slovenščino. »Jutro« se bo lahko priporočilo za tečaj o napakah slovenskega pisanja. Morda ga priredi! Pišite v Celovec!

Slovenska **akademska** mladina in inteligenca se je nedavno glasno zavzela za neokrnjeno univerzo v Ljubljani. To je prav. Zadnje čase pa gre za eksistenco tisočev delavskih družin na Jesenicah, v rudnikih, v steklarskih in drugih industrijskih krajih. K temu vprašanju pa prav nič ne spregovori niti akademska mladina niti odrasli intelektualci, kaj šele da bi manifestirali svoje razumevanje za te pereče probleme našega naroda. To pa nikakor ni dobro izpričevalo za slovensko inteligenco in njen naraščaj.

V **operi** so obetali kot posebno senzacijo komično opero »Robinzonado«, ki pa je neumnost kot malokaj. Pri predstavi sem videl same cenjene abonente v ložah in prvih vrstah parterja. Cenejši sedeži in stojišča skoraj prazna. Če že ves narod plačuje za to opero, bi moralo njeno vodstvo znati pridobiti ta narod za obisk gledališča. In to se da, če se hoče. Sicer pa pri nas mnogo »nosilcev« kulture gleda na narod tako, kot gleda ta »Robinzonada« na divjaško plemo.

V kulturo ali vsaj v nekulturo spada tudi pisanje dnevnega časopisja o najvažnejših sodobnih problemih. »**Jutru**« se ne da bogve kaj očitati, ker navadno nima stališča. Pri njem so glavno »Mali oglasi« in »Naši kraji in ljudje«. Bolj zanimiv je »**Slovenec**«. Nekaj dni pred smrtjo velikega francoskega framasona Brianda je objavil uvodnik, ki dokazuje, kako slabo so gospodarili framasoni v Franciji. Čez nekaj dni je pa slavil Brianda kot enega največjih in najzaslužnejših mož. Pa, ali ni mar zlobno to-le očitane? Kako naj pa vendar »Slovenčev« urednik ve, da bo že v nekaj dneh umrl Briand in da bo treba drugače pisati!

Tudi pri vprašanjih, ki so prevladovala v našem domačem življenju, to je pri **stanovanjskem** vprašanju, redukciji pri **KID** (Kranjska Industr. Družba), **steklar-nah** se je odlikoval »Slovenec«. Najprej je glasno zabobnal za stanovanjske najemnike, za jeseniške kovinarje, za steklarje — potem pa je zazvonil pri uredništvu drugi zvon — in v »Slovencu« se je pojavila nova rubrika: »Treba čuti oba zvona.« No, pa so zvonili: hišni posestniki, upravni svetniki KID, vodstvo steklarn itd. Najzanimivejše pri vsej zadevi pa je to, da večina »Slovenčevih« bravcev ob vsakem takem prvotnem bobnanju pravi: »Ta pa zna udariti.« Ko pa zazvoni drugi zvon, pa pravijo: »Pri »Slovencu« so pa res pametni ljudje« (ponekod se pravi »so politični«). No, in tako polagoma tudi pri »Slovencu« narašča število malih oglasov in — to je važejše — napreduje vzgoja naroda v priznani slovenski »doslednosti«.

Slovenski pisatelji se med drugim razlikujejo tudi po tem, da nekateri sodelujejo pri katoliškem »Dom in Svetu«, drugi pa pri »Ljubljanskem Zvonu«, ki je baje bolj svobodomiseln. Pisatelj Ivan Lah je »bolj« svobodomiseln. Ogromna razlika med njim in »Dom in Svetom« se vidi že iz njegovih vojnih spominov, kjer piše o svojih doživljajih na rumunski fronti: »Bog me je rešil. Čutil sem to v oni skrajni globini svoje duše, kjer sem čul Njegov glas v največjih trenutkih svojega življenja. Molil sem k njemu: Bog, ki si me rešil iz rok sovražnika in me obvaroval v teh trenutkih, daj, da se vnem srečno. Ti veš, da sem vse žrtvoval...« itd. Iz tega se vidi, da bi se obe skupini pisateljev že sporazumeli, če ju ne bi ločil svetovni nazor. Ah, ta nesrečni svetovni nazor! Sicer pa, ali ni zlobno, da tako-le opozarjamo na nazore in besede. Saj stvar vendar ni tako resna. Kjer so krave, so stopinje, kjer so ljudje, so pa besede, take ali take.

Cv. K.:

KAJ VSE JE ŽE KARTELIRANO.

Novodobna kapitalistična gospodarska združenja: karteli, trusti, koncerni in ringi obsegajo v okvirju svojega delovanja vse, kar se le more označiti za vir dobrega zaslužka.

Po njih pomenu in značaju razlikujemo kartele, ki so ustanovljeni znotraj ene same države, takozvane državne ali narodne kartele, in dalje praviloma na temelju teh prvih kartelov zgrajene mednarodne kartele.

Navaden človek niti pomisliti ne more na vso možnost karteliranja in se niti ne zaveda, da tvori cela vrsta predmetov, ki jih on najbolj porablja, najsijajnejši dobičkanosni predmet.

Pri nas v naši državi so zlasti znani karteli tovarnarjev sladkorja, pivovarnejev, težke kovinske industrije, špiritnih tovarn, papirnic, delno premogovnikov, lani se je ustvaril tudi nekak napol državni kartel za promet z žitom itd., pri čemer lahko vidimo, kako pestrost imajo ti karteli in kako izdelovalci se pač družijo. Daleko večji pomen pa imajo seveda mednarodni karteli, od katerih bom omenil najvažnejše.

Je to v prvi vrsti margarinska unija, ki je sestavljena iz dveh mogočnih holandskih skupin, in sicer Jürgens in Van den Bergh, in ima svojo finančno centralo v Londonu, svojo trgovsko centralo v Rotterdamu in svojo propagandno centralo v Berlinu. Ta unija je reprezentirana pri nas s Schichtovim koncernom in s celo vrsto manjših, tekom časa nastalih podjetij. Ta koncern je začel tudi že vplivati na produkcijo čokolade in na Angleškem je lastnik velikih trgovskih hiš.

Poleg holandskega margarinskega trusta je najvažnejše mednarodno podjetje v panogi živil in jestvin svetovni Nestlov trust s sedežem v Švici.

To podjetje je dobilo svojo mednarodno veljavo in stališče tedaj, ko se je Nestlova tovarna za otroško moko združila z družbo Anglo-Swiss Condensed Milk Co. (Angleško-švicarska družba za kondenzirano mleko). V Severni Ameriki je to Nestle Food v New Yorku, ki kontrolira 50 tovarn za čokolado, za Kanado je to Maple Lead Condensed Milk Ltd. Tudi v Srednji in Južni Ameriki se je Nestle že usidral. V Havani na Kubi je bila zgrajena velika tovarna, najbrž radi ogromne produkcije sladkorja na Kubi, in za Južno Ameriko je bila ustanovljena v Buenos Airesu prodajalna, h kateri spada tudi še eno tovarniško podjetje. Radi zanimivosti navajam, da je ta koncern razširjen tudi še na Avstralijo, Južno Afriko in Japonsko. Najgostejše je seveda razprostrta

prodajalniška in tovarniška mreža po Evropi.

Največje švicarsko podjetje Cailler se je fuzijoniralo in v Nemčiji pripada največja čokoladna tovarna »Sarotti« ravno temu koncernu. Tudi Belgija, Norveška, Španska in Portugalska imajo svoje interesne zajednice tega gigantskega gospodarskega stvara.

Industrija električnih žarnic je ena od velikih skupin električne industrije, ki je zelo hitro našla pot h kartelizaciji.

Leta 1925 je bil ustanovljen daleko-sežen kartel električnih žarnic, ki predstavlja v pravem pomenu besede svetovni kartel. Holandska, ameriška, nemška, francoska, angleška, skandinavska, italijanska in japonska podjetja so danes soudeležena pri mednarodnem kartelu električnih žarnic.

Ogromne dobičke dosega od nemškega kapitala obvladani kontinentalni linolejski trust, imenovan Continental-Linoleum A. S. v Zürichu.

Tudi gramofon, ki predstavlja danes nepogrešljivega posredovalca glasbene kulture v skoro vsaki domačiji, je postal kot predmet ogromnega konzuma vir ogromnih dobičkov.

Veletrust, ki ima na svetovnem trgu mogočno stališče, je Victor Talking Machine Co., ki je združen z angleško Gramophone Co.

Ti imenovani družbi sta največja gramofonska producenta na svetu. Drugi največji trust je angleška družba »Columbia«, ki se je pridružila k nemškemu koncernu Lindström.

Iz tekstilne stroke je najzanimivejši mednarodni kartel izdelovalcev umetne svile.

Drugače je zelo zanimivo zasledovati pestrost mednarodnih gospodarskih kartelskih stvorov. Poleg švedskega vžigalčnega trusta, ki mu je bil na čelu te dni umrl Ivar Kreuger in ki je upnik cele vrste velikih in manjših držav in ima radi tega monopol na vžigalice v mnogih državah, je še nekaj manjših trustov te stroke.

Nekateri ti mednarodni stvori imajo le poskusni značaj, kar vidimo najboljše na

slučaju z mednarodnim sladkornim kartelom, o katerem se do danes še ne da reči, ali in kaka bodočnost ga čaka.

Nekatere druge panoge so v stadiju pripravljalnih del, pogajanj in začasnih pogodb, tako kakor na primer cink, kjer je bila med Nemčijo in belgijskimi producenti sprejeta v kartel še cinkova produkcija Anglije, Nemčije, Skandinavije in Holandske, kar torej tvori res evropski kartel. Ta kartel regulira množino produkcije in se razteza tudi na sirovi cink.

Približno na istem temelju je bil ustanovljen ob udeležbi Nemčije, Anglije, Italije, Avstrije in Holandske tudi mednarodni kartel tovarn svinčene beline.

Zelo zanimivo je, da je bil pod vodstvom Morganove skupine ustanovljen tudi diamantni kartel.

Mednarodnemu kartelu medf se je posrečilo izločiti iz trgovine medf vse one življe, ki so prekriževali njegove uredbe.

Enako so ustanovile tudi tovarne dušika svojo interesno skupino, iz katere naj bi se razvil trden mednarodni kartel.

V Švici regulira ne le notranje gospodarstvo, nego tudi izvoz, urarski trust, kateremu pa je vzrasla v povojnih letih silna konkurenca v Nemčiji. Pred dvema letoma se je trustirala madžarska mlinarska industrija, ki teži za racionalizacijo produkcije — nekateri mlini so bili zaprti — in njen glavni namen pa je popolno izločenje notranje konkurence z namenom poostritve dumpingškega izvoza.

V Kanadi je zveza majhnih kartelov za izvoz pšenice, takozvani kanadski pšenični pool, ki deluje že leta za združenjem vseh državnih pšeničnih in žitnih kartelov po celem svetu.

Znano je, da sta bili petrolejski družbi Standard Oil Co. in pa konkurenčna Dutch Oil Co. povzročiteljici že cele vrste vojn po Srednji in Južni Ameriki, ko je šlo za nadvlado nad petrolejskimi vrelci v posameznih državah.

To bi bil torej nepopolen pregled teh kapitalističnih monopolnih organizacij; že samo te navedbe pa podčrtavajo pravilnost razprave o monopolnem kapitalizmu v današnji številki.

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon števil. 31-33

najstarejša
v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz
inozemstva v najkrajšem
času.

Razmnoževalne aparate: **Original Opalograph**, naj-
boljši razmnoževalec posebno za note, risbe i. t. d.
Jamčim za brezhibno delovanje.

Pisarniške potrebščine, strojepisni, oglejni, indigo, sesalni
papir. Zvitki za računske stroje in blagajne.

Pisalni stroji: **Stoewer veliki in srednji, Under-
wood**. Rabljeni, dobroohranjeni stroji.

Lastna specialna popravilnica za pisalne, računske in
šivalne stroje!

Točna postrežba! Cene nizke! Cenike brezplačno!

LUD. BARAGA - LJUBLJANA

Šelenburgova ulica 6. Telefon števil. 2980.

Splošno kreditno društvo

T. Z. Z. O. Z.

v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 13

sprejema hranilne vloge od
1 Din naprej in obrestuje naj-
ugodnejše — V načelstvu in
nadzorstvu zgolj zastopniki
strokovnih in gospo-
darskih organizacij —

KNJIGOVEZNICA LJUDSKE TISKARNE D. D.

prevzema v vezavo
knjige, brošure, re-
vije, koledarje itd.
po najnižjih cenah

MARIBOR, SODNA 20

Kolinska

TVORNICA

ČIKORIJE

**OKUSNA IN ZDRAVA JE
KOLINSKA KAVA**

Slovenska Narodna Podporna Jednota

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v

Severni Ameriki.

*Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, po-
škodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi
in Mehiki. — Ima približno 63.000 članov v obeh oddel-
kih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.*

■ **Premoženje nad 4.000.000 dolarjev.** ■

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S.N.P.J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill